

ISSN 1300-4689

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

YIL:38

SAYI:446

ŞUBAT 2015

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Kayseri Kültür ve Turizm Derneği adına
Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ
Dr. Ahmet KAYASANDIK

HAKEM HEYETİ

Av. Nevzat TÜRKTEK (Erciyes Dergisi Emektarı)

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Doç. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Doç. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Kudret ALTUN (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ

Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı

Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8

38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com

erciyesdergisi@mynet.com

alimgercel@mynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

<i>Behçet Necatigil'in Eflatun Cem Güney'i Nasıl "Ömer Faruk Toprak"laştı?</i>	
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU.....	1
<i>Yüzüncü Yılında Sarıkamış Harekâtının Beklenmeyen Düşmanları: Soğuk, Bit, Tifüsün Türk Halk Şiirine Yansıması</i>	
Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN.....	4
<i>Sevgi (Şiir)</i>	
Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....	9
<i>İsa Yusuf Alptekin'i Hatırlarken</i>	
M. Hâlistin KUKUL.....	10
<i>Akan Kanlarımız Döndü Denize (Şiir)</i>	
Mesut İLKAYANIK.....	11
<i>Bahçemizin Gülü / Gönümüzün Bülbülü Karacaoğlan</i>	
Dr. Halil ATILGAN.....	12
<i>Ölüm Hakkında...</i>	
Gonca KIRBAŞ.....	20
<i>Sensin Türkiye'm (Şiir)</i>	
Harika UFUK.....	21
<i>Prof. Dr. Ziyat Akkoyunlu'yu Anmak...</i>	
Umut ERDOĞAN.....	22
<i>Ölümü Öldürmek (Şiir)</i>	
Muhsin BOZKURT.....	24
<i>Cahit Sıtkı Tarancı'nın "İnsanoğlu" Şiirinin Rus Biçimciliği Penceresinden Yeniden Okunması</i>	
Fatma Şükran ELGEREN.....	25
<i>Atasözü, Deyim ve Sözcük Derlemelerim</i>	
M. Güner DEMİRAY.....	30

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 7,5 TL

Yıllık abone bedeli: 50 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 90 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Orta Sanayi Bölgesi, Gazibey Caddesi, Nu.: 15 (Anatamir Karşısı) KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

YIL: 38 ★ SAYI: 446 ★ ŞUBAT, 2015

Başbakanlığa bağlı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun bağlı kuruluşlarından olan Türk Dil Kurumunda, 1983'ten sonra, her biri altı yıl olan üç dönem bilim kurulu üyeliği yaptım. Her dönemi üç yıl olan yürütme kurulunda da dört yıl kadar görev aldım. İlkinde toplantılarımız yılda en fazla üç defa olurken ikincisinde her iki haftada bir toplanırdık. Ancak, dört bağlı kuruluşun (Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Atatürk Kültür Merkezi) kuruluş kanunundaki bir maddeye yapılan itirazın Anayasa Mahkemesince kabul edilmesi üzerine 2001 yılından sonra bilim kurulları uzun süre oluşturulamadı. Bu arada ben daha önce, aylık dergimiz *Türk Dili*'nin yazı kurulu üyeliğine seçilmiştim. Ve bu görevim sürekli yenilendiği için de her ay dergi yazı kurulu toplantısı için Ankara'ya giderdim.

Bu arada üst kurul bize, Türk Dil Kurumu aracılığıyla çeşitli görevler verirdi: Kitap ve makale incelemesi, kitap yazımı siparişi, geçici olarak kurulan kurullarda (kişi adları, vb.) görevlendirme, vb. Biz de bu şerefli görevleri yerlerine getirmek için çalışırdık.

Geçen yıllarda, Türk Dil Kurumu, bir dizi oluşturdu: *Türk Diline Hizmet Edenler*. Bize de Türk masalcılığının babası olarak kabul edilen Eflatun Cem Güney'i hazırlama görevi verildi. Ve başladık kaynakları toparlamaya... Özel kitaplığımızdan sonra Selçuk Üniversitesinin Merkez Kitaplığı, Eğitim Fakültesinin Kitaplığı, İl Halk Kitaplığının bütün birimleri, Türk Dil Kurum Kitaplığı vb. hep tarandı. Daha önce Güney üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlayan Selim Emiroğlu'nun elindekiler de yardımcımız oldu. Yaz aylarında Ankara ve İstanbul'da kitaplık araştırması yapan bir meslektaşım da Ankara'da Millî Kütüphane ile Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki, eski Folklor Araştırmaları Kurumunun kitaplığını; İstanbul'da da başta Beyazıt Devlet Kütüphanesi olmak üzere

çeşitli kitaplıkları tarayarak ilgi çekici fotokopiler gönderdi. Ancak hâlen Emiroğlu'nun da göremediği bir kitabı arıyorum. Bu kitabın Atatürk Üniversitesi Kitaplığı Seyfettin Özege Bağış Kitapları Bölümünde olup olmadığını araştırıyoruz. (Orada da yokmuş!) Sonuçta Kuruma teslim ettiğim kitabımın üç yıl sonra kaybolduğunu öğrendim. Yeniden verdiğim kopyaların ise dört yıl içinde daha, kendisine doçentliğe ve profesörlüğe atanması için olumlu rapor yazdığım birinci raportörden bile cevabın gelmediğini öğrenince kitabımı çekiverdim. Bu arada 06.06.2014 tarihinde Sivas İl Kültür Müdürlüğü'nün Eflatun Cem Güney ile ilgili bir toplantı düzenleyeceğini öğrenince kitabımı kendim bastırmaya karar verdim. Ayrıca, yeni söyleyişle formatını da değiştirerek sayfa sayısını da artırdım. Derken bizim bekleme süremizde iki üniversitemizde Güney ile ilgili bir yüksek lisans, bir de doktora tezinin tamamlandığı haberini aldık: Nihangül Daşdan (Atatürk Üniversitesi) ve Esra Lüle Mert (İnönü Üniversitesi).

Uzattık galiba... Demek istiyoruz ki Eflatun Cem Güney'le ilgili bütün kaynakları, makaleler ve eleştiriler dâhil, hepsini dağlar gibi yığdık, yığdık... Ve başladık okumaya... Okudukça merhumu daha yakından tanımaya başladık. Onun, bildiğimiz büyük acısını besleyen başka acılarının olduğunu da öğrendik. Fotoğraflarında gülemeyen çehresinin solgunluğunu da çözmüş olduk. Bunları kitabımızda okuyacağınız için burada "ifşa" etmeyelim.

Merhum hakkında daha sağlığında çeşitli tanıtma yazıları yayımlanmış. Ölümünden sonra ise daha çok toplu eserlerde (antoloji, ansiklopedi, vb.) adının yer aldığı görülüyor. Her birinde farklı bilgiler bulabileceğimiz umuduyla, biz de hepsini okuyoruz. Tabii doğum ve ölüm tarihleri, eser adları, vb. bilgilerin ortak olmasının yanında farklı söyleyişlerin olacağını da umuyorduk.

Ömer Faruk Toprak'ın kaleme aldığı yazılar-

dan oluşan ve eşi Füzûzan Toprak'ın "Hazırlayan" olarak görüldüğü, Kültür Bakanlığı yayınlarından olan *Ömer Faruk Toprak'ın Kaleminden Portreler* (Ankara 1999) adlı ve "betimleyici birtakım yazıları" (arka kapak) içine alan kitabın da Eflatun Cem Güney'e yer verdiğini öğrendik. Neyse, İstanbul'dan ilgili sayfaların fotokopisini getirtince merak ve heyecanla okumaya başladık. Çünkü Ömer Faruk Toprak çok farklı biri idi. Onun bu farklı olması kitabın başında şöyle anlatılıyordu:

"Ömer Faruk Toprak, Toplumcu-Gerçekçi 40 Kuşağı şair ve yazarlarının kilometre taşlarından biridir. Sanatın insanlara yönelik bir işlevi olduğunu savunur ve gerek olayların, gerekse sanatçıların değerlendirilmesini bu açıdan yapar." (s. V).

Doğrusu "toplumcu-gerçekçi" birinin 'hayalci' birini (Eflatun Cem Güney) nasıl anlatacağını merak etmiştim. Aşağıya, oldukça iri harflerle toplam iki sayfa kadar olan "Güney, Eflâton Cem" maddesinden birkaç satırı alıyorum.

"Danimarka'daki 'Hans Christian Andersen Medal Kurumu' çağdaş masal yazarları içinde, Eflâton Cem Güney'in *Açıl Sofram Açıl* kitabındaki **parçaları**, 55 **ulustan onur** listesine aldığı 11 **yapıt** arasında en **güzeli** kabul etmiş, ona Andersen **Onur** Diploması ve Dünya Çocuk Edebiyatı sertifikası vermiştir (1956). Yazarımız *Dede Korkut Masalları* ile aynı armağanı ikinci **kez** aldı (1960) (Toprak : 1999, 198).

Ömer Faruk Toprak'ın aramızdan ayrılışının üzerinden bunca yıl geçtikten sonra (1920 - 20 Ağustos 1979) bir tespitimizi belirtmek doğru mu olur, yanlış mı, bilemiyoruz. Ama hocamız sayılabilecek Behçet Necatigil'e karşı olan borcumuzu ödemiş olacağımıza inanıyoruz.

Merhum Necatigil (1916 - 13 Aralık 1979) çok yönlü bir kişidir: Çapa Eğitim Enstitüsü edebiyat öğretmeni, şair, kısa oyun yazarı, çevirmen ve bir de şair ve yazarlarla eserleri üzerine sözlüklerin hazırlayıcısı... Artık, ölümünden sonra başkalarının geliştirilerek hazırlanan *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (1. bs. 1960, 13. bs. 1989) bir vazgeçilmez

el altı kitabı olmuştur. Öbür eseri ise *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü* (1. bs. 1979, 3. bs. 1989)'dür.

Biz, merhum Güney'i, Necatigil'in *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*'nde de aradık ve bulduk. Şu anda elimizin altında bu eserin dördüncü baskısı var (1967). Oradan Güney'i okumaya çalışıyorum. Satırlar ilerledikçe bazı ifadeler yukarıda Toprak'tan aldığım ifadeleri çağrıştırıyor. Yalnız dikkatimi çeken nokta bazı kelimelerin eş anlamlılarıyla değiştirilmiş gibi gelmesi... Bir de Necatigil'e kulak verelim:

"Danimarka'daki Hans Christian Andersen Medal Kurumu" çağdaş masal yazarları içinde, Eflatun Cem'in *Açıl Sofram Açıl* kitabındaki **masalları**, 55 **milletten şeref** listesine aldığı 11 **eser** arasında en **mükemmeli** kabul etmiş, ona Andersen Payesi **Şeref** Diploması ve Dünya Çocuk Edebiyatı Sertifikası vermişti (1956), yazar *Dede Korkut Masalları* ile aynı armağanı ikinci **defa** aldı (1960).

İmdi... Toprak ne yapmış, ona bakalım: Necatigil'den aldığımız metinde koyu olarak gösterilen kelimeler, Toprak tarafından değiştirilmiş ama cümlelerin yapısı kesinlikle değiştirilmemiştir. İşte o kelimeler (ilk kelimeler Necatigil'in kelimeleridir.) **masalları** - parçaları, **milletten** -ulustan, **şeref** - onur (2 defa), **eser** - yapıt, **mükemmel** - güzel, **defa** -kez.

Hadi, Toprak'ın hakkını yemeyelim, Necatigil'de Eflatun Cem'in soyadı verilmemişken Toprak, Güney'i de eklemiş, bu bir; ikincisi ise tersi bir durumdur. Necatigil'de, "Andersen Payesi Şeref Diploması" ifadesindeki 'payesi' kelimesi Toprak'ta yok.

Öncelikle burada, kaynak gösterilmeden yapılan bir aktarma görülüyor. Buna bilim dilinde, sözlüklerde, vb. yerlerde ne ad verilebilir? "Aşırma, intihal, çalıntı" kelimeleri fazla mı ağır kaçar? Sanmam! Biraz sonra daha önceki bir yazımızdan alacağımız bir cümle, sizlere, bu tür işlere göz yumulmaması gerektirdiğini gösterecektir. Ayrıca merhum Toprak'ın yaptığı, aynı zamanda anlamı da bozuyor. Mesela, sizce, 'masal' kelimesi 'parça'

kelimesiyle, 'mükemmel' kelimesi 'güzel' kelimesiyle karşılanabilir mi? Kesinlikle hayır. Merhum Toprak, kaynak zikretmeden aldığı bilginin kelimelerini değiştirerek anlamı da bozmaktadır.

Merhum Mehmet Rauf'un ünlü eseri *Eylül*'ün piyasada en az iki üç 'sadeleştirilmiş' baskısı var. Şöyle bir ikisine bakıverseniz, göreceğiniz şudur: Rauf'taki kelimeler sözlük yardımıyla 'sadeleştirilmiş', ama cümlelerin yapısı da bozulmuştur. Çünkü Rauf'taki tamlamalar her 'sadeleştirici' tarafından farklı şekillerde sadeleştirilmiştir.

Geçelim vereceğimiz öbür örneğe... *Bilgi Yolu*, Türk Kütüphaneciler Derneği Konya Şubasının yayımladığı bilimsel bir dergidir. Bu derginin beşinci cildinin sekizinci sayısında (Aralık 2005) uzunca bir yazı kaleme almıştık: "Bir Dergi: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi." (s. 139-147).

Şimdi size, bir edebiyat ansiklopedisinde yer alan 'tenkit' maddesinden bir cümleyi sunuyorum:

"Doğrudan tenkit yazıları dışında çeşitli incelemelerde, gazete ve dergilerdeki kitap tanıtma yazılarında, eserlerin ön söz ve takrizlerinde, mektup ve hatıratlarda, röportajlar, mülâkat ve sohbetlere tenkit yapılabilir." (Mustafa Kutlu- Halil Ersoylu, "Tenkit", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* 8, 1998, 308.)

Şimdi siz okuyucu olarak, Toprak'ın Necatigil'in cümlelerini nasıl edip de kendine mal ettiğini biliyorsunuz. Bu tür bütün aşırımlarda aynı yöntem uygulanacağına göre, Kutlu-Ersoylu ikilisinin cümlesinin ne hâle geleceğine / getirileceğine siz karar veriniz. İsterseniz bir 'müntehil'imizin bu cümleye verdiği şekli birlikte okuyalım:

"Doğrudan yapılan eleştiri yazıları dışında çeşitli incelemelerde gazete ve dergilerdeki kitap tanıtma yazılarında, eserlerin ön söz ve takrizlerinde, mektup ve hatıralarda röportaj, mülâkat ve sohbetlerde de eleştiri yapılabilir." (s. 3).

Değerli okuyucum, biz yukarıdaki gibi iki metnin ortak kelimelerini yatık karakterde göstererek dikkatinize sunmak isterdik, ancak bu işi size bırakıyoruz. 'İntihal' oran ve şeklini yakalama mutlu-

luğunu size bırakıyoruz. Siz, bu işe kurnazlık, kandırmaca, aldatmaca da diyebilirsiniz. Biz bu büyük başarıyı (!) kamuoyuna sunalı neredeyse on yıl oldu ama kimseler olayın üzerine gitmedi. Biz de Necatigil-Toprak ikilisinden hareketle bu işi bir daha gündeme taşıdık. Başka bir yazımızda ise, yine bu yazının başka bir cümlesini sunma mutluluğuna erişebiliriz.

Efendim, başkasının bilgisinden faydalanmak herkesin hakkıdır, alır tepe tepe kullanabilirsiniz. Ama bir şartla: Aldığınız metni asla değiştirmeyecek ve kaynağını göstereceksiniz. Eğer dilinde değişiklik yapacağınız bir metnin karşı karşıya iseniz onu belirteceksiniz.

Şey, siz şimdi de merak edeceksiniz, 'Kimdi bu Kutlu - Ersoylu yazısının üzerine oturan?' Öğrenip de ne yapacaksınız; bilmeyiniz, daha iyi!

NOT: 'Aşırırgan' kelimesini ben türettim! 'Çalışkan', 'atılğan', 'kırılğan' vb. olur da 'aşırırgan' olmaz mı? Yine de Türk Dil Kurumunun *Türkçe Sözlük*'ünün 7. baskısına (1983) baktım, 'acaba var mıydı?' Yokmuş, ama onu hatırlatan ve argoda kullanılan karışık (!) bir kelime buldum: **aşırımanto**. Anlamı ise şöyle: Çalma, aşırma anlamında kullanılan yakıştıрма bir sözcük (s. 80). Kelime, *Türkçe Sözlük*'ün en son basımlarında da (11. bs., Ankara 2011, s. 175) yer almış: **argo** Çalma, aşırma (s. 137). Son bir açıklama: Türk Dil Kurumunun 12 ciltlik *Derleme Sözlüğü* de (c. I) böyle bir kelimeye yer vermemiş (Ankara 1968). Doğrusu bir de Argo Sözlüğü, vb. kitaplara bakmayı gerekli görmedik.

KAYNAKLAR

Karasoy, Yakup (2005), "Eleştiri Nedir, Bağa Destursuz Girenler Nasıl Eleştirilmelidir", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, Bahar, 1-13.

Necatigil, Behçet (1967), *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (1. bs. 1960, 4. bs., 1967, 13. bs. 1989)

Toprak, Füzuran (1999), *Ömer Toprak'ın Kaleminden Portreler*, Ankara.

Not: Füzuran Toprak'ın ölüm ilanı, 14 Ocak 2010 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yer almıştı. Ancak adın yazımı Firuzan şeklinde idi.

YÜZÜNCÜ YILINDA SARIKAMIŞ HAREKÂTININ BEKLENMEYEN DÜŞMANLARI: SOĞUK, BİT, TİFÜSÜN TÜRK HALK ŞİİRİNE YANSIMASI

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN

Sarıkamış nedir diye sorsak dilimizden neler dökülür neler... Sarıkamış, Kafkasya-Türkiye arasında stratejik önemi olan bir yerdir.

Sarıkamış, çok genç yaşta Osmanlı ordusunun başkomutanı Enver Paşa'nın Turan yolculuğunda aşmak istediği ilk geçittir.

Sarıkamış, yüz yirmi bin kişilik ordunun yok olduğu yerdir.

Sarıkamış, yoksulluk, açlık, çıplaklık demektir.

Sarıkamış, Türk'ün iç ve dış düşmanlarının yanında soğukla savaşıdır.

Sarıkamış, emre itaattir.

Sarıkamış, Osmanlı padişahlarının ve kısa bir süre de olsa Katerina'nın konakladığı yerdir.

Sarıkamış, doksan bin şehidin beyaz karlar altındaki ebedi istirahatgâhidir.

Sarıkamış, tifüs demektir, bit demektir, hastalık demektir.

Sarıkamış, 22 Aralık 1914 - 5 Ocak 1915 demektir.

Sarıkamış, otuz iki köyün Ermeni çeteleri tarafından yakıldığı ve köy halkının kallesçe şehit edildiği vatan toprağıdır.

Sarıkamış, Erivan göçmeni Derviş Ağa ve yakını yirmi kişinin şehit edildikleri yerdir.

Sarıkamış, vatan uğruna ölmek demektir.

Bu yıl Sarıkamış harekâtının yüzüncü yılıdır. Bir başka ifadeyle on beş günde binlerce askerimizin şehitlik mertebesine ulaştıkları koca bir asrın sonudur. Bu yazımızda Sarıkamış'ta, düşman olarak bilinen Rusların yanında gerçek düşman soğuk, bitin ve yokluğun Türk halk şiiirine yansımāsından söz etmeye çalışacağız.

Elbette böyle bir savaş Türk halkını derinden etkilemiştir. Bu etkilenme bazen mâni bazen ağıt bazen türkü şeklinde bazen de saz şairlerinin şiiirlerine yansiyarak hafızalarda canlı kalmayı başarmış-

tır. Savaşta etkin rol oynayan Başkomutan Enver Paşa'yı, daha önceki bir yazımızda (Alptekin 2009: 29-44) ele aldığımız için o konuya girmek istemiyoruz.

Peki, Enver Paşa'nın dışındaki komutanlar Türk halk şiiirine yansımış mıdır? Bilindiği gibi halk şairlerinin büyük çoğunluğu yüksek tahsil gören insanlar değildir. Ama onlar Enver Paşa'dan sonra savaşın en güçlü komutanlarından biri olan Hasan İzzet Paşa'yı bilmektedirler. Hasan İzzet Paşa Erzurum Köprüköl'de Ruslara karşı kazanılan galibiyette etkin rol oynayan 3. Ordu Komutanı olup daha sonra görevinden istifa etmiştir. Onun savaşa karşı olmasının sebeplerini, haklılığı ve haksızlığını tarihe ve tarihçilere bırakarak saz şairlerinin onunla ilgili mısralarına geçmek istiyoruz.

1965 yılında Erzurum ili Hasankale (Pasinler) ilçesinde doğan Âşık Selamî Yağar, Köprüköl'deki savaşın ardından kış şartlarının ağırlaşması, geçilmesi zor dağlar ve yer yer iki metreyi bulan kardan dolayı savaşa girilmemesini isteyen Hassan İzzet Paşa'nın lehinde mısralar söylemiştir:

Köprüköl önünde işler yürürken

Tarihine şanlı sayfa verirken

Hasan İzzet istikbali görürken

Planlar değişti sil yeni baştan

Hücum diye bir ses Sarıkamış'tan (Alptekin-Güzel 2010: 90).

Hasan İzzet Paşa'nın harekâta karşı çıkmasından dolayı azarlanıp azarlanmadığını bilemiyoruz ama Adana doğumlu olan ve hâlen aynı şehirde ikamet eden Harika Ufuk sanki komuta heyetinin masasındaymış gibi muhtemel tartışmaları dile getirmiştir:

Hasan İzzet Paşa azarlanmıştı

Enver hocasını kötü anmıştı

İhtirasa kibre şana kanmıştı

Bunun hesabını sor Sarıkamış (Alptekin-Güzel (2010): 56).

Hasan İzzet Paşa'dan sonra kendisinden en çok

söz ettiren komutan Hafız Hakkı Paşa'dır. Hafız Hakkı Paşa, kısa bir süre Erzurum'da kaldıktan sonra Hasankale'deki 3. Ordu Karargâhına, oradan da inceleme yapmak üzere Sıçankale Dağı eteklerine gitmiş ve izlenimlerini kısa bir telgrafla İstanbul'a bildirmiştir:

"Atım göğsüne kadar kara gömüldü ve güçlülükle hareket edebildi." (Müderrişoğlu 1988: 151-152; Alptekin-Güzel 2010: 30). Bu kısa telgrafla Paşa, coğrafyayı ve yer yer iki metreyi bulan karı özetlemektedir. Birkaç gün sonra Erzurum'a dönen Hafız Hakkı Paşa, İstanbul'a daha detaylı bir telgraf yazma gereği duymuştur. Harekâtın seyrini değiştirecek olan telgraf metnini aşığıya alıyoruz:

"Rusların sağ kanadına saldırıya geçilebilir. Sıçankale Dağı üstünden hareket etme olanağı vardır. İd'deki düşman sekiz tabur piyade, bir bölük süvari ve bir topçu bataryası gücündedir. Merkezde düşman cephesinde ateş alanı geniştir. Sol kanada doğru ilerlenebilir ise de Aras Irmağı'nı geçmek zordur. Bu nedenle, önce 11. Kolordu saldırıya geçip düşmanın dikkatini sol kanada çekmeli. Bu sırada 9 ve 10. Kolordular Koşa-Tortum çizgisinde toplansın, ardından İd üzerine hareket; İd'teki düşmanı yok ettikten sonra ya Sıçankale Dağı'ndan düşmanın sağ kanadına veya bu dağ üstündeki geçitleri aşarak (Top Yolu'ndan geçerek) düşman gerilerine saldırmalı. Fakat ordu komutanı ve kurmay başkanı çekingen, gerekli dayanıklılıktan yoksun. Cephede 11. Kolordu ile sahra ve kale topları kalsın, İd yönündeki kuvvetlere ben komuta edeyim. Hasan İzzet Paşa her iki gruba komuta etsin. Başka bir ordu komutanı atanması uygun değil" (Alptekin-Güzel 2010: 30).

Saz şairlerinin çoğunluğu Hafız Hakkı Paşa'nın gezip dolaşığı coğrafyayı görmemişlerdir. Ancak onlar sanki coğrafyayı adım adım gezmışçesine konuyu şiirlerine aksettirmişlerdir. Sarıkamış Harekâtını bizzat görmüş olan Ardahanlı Âşık Hakkı, Harika Ufuk'un aksine Hakkı Paşa'ya övgüler yağdırmaktadır:

*Dedi şanlı ordu yaşı
Osmanlılar şanın koşa*

*Artırdı Kurt Hakkı Paşa
Binler yaşa binler yaşa*

*Kâfir kaçır dağa taşa
Osmanlılar şanın koşa
Artırdı çift vezir paşa*

Muhtar Paşa, Hakkı Paşa

Binler yaşa binler yaşa (Kırzioğlu 1958: 34-35; Alptekin-Güzel 2010: 69-70).

Söyleyicisi bilinmeyen bir mânide savaşı'nın kaybedilme sebebi Hafız Hakkı Paşa'nın yukarıda verdiğimiz telgrafına bağlanmaktadır:

Allâhekker başı duman

Ettik Urus'u perişan

Kör olasın Hakkı Paşa

Sen eyledin bizi pişman (Kırzioğlu 1958: 109; Alptekin-Güzel 2010: 40).

Kayseri'de yaşayan Avşarlar arasında yetişen Gara Zala, şehit olan yiğitler için ağıtlar yakmıştır. 1991 yılında doğan Yağız Ozan bu hususu bir dörtlüğünde dile getirmekte ve Gara Zala'nın yakıtığı ağıtlara atıfta bulunmaktadır:

Milletimin verdiği çok öğüt var

Altınbulak Soğanlı'da yiğit var

Gara Zala'nın yakıtığı ağıt var

Analardan feryat fiğan geliyor (Alptekin-Güzel 2010: 63).

1973 yılında Adana ilinin Feke ilçesinin Süphandere köyünde doğan Âşık Süphandereli, tıpkı Yağız Ozan'da olduğu gibi Avşar ninesi Gara Zala'dan söz etmektedir:

Destan yazsam sayfalara sığmazsın

Nasıl anlatayım oy Sarıkamış

Gara Zala sana ağıtlar yakmış

Gulak vermişdin boy boy Sarıkamış (Alptekin-Güzel 2010: 58).

Konuyu çeşitli açılardan tamamlayacağını düşündüğümüz için Sarıkamış'ı konu alan mânilerden bir kısmını üzerinde yorum yapmadan vermek istiyoruz:

Aziziye baba yurdum

Kafkasya'ya tabya kurdum

Benim korkum Ruslar değil

Karakışa kurban verdim

*Gadasın aldığım Eşe
Tekerim dayandı taşa
Seferberliği durdur
Elini öperim Paşa*

*İbrişimin kozaları
Battın Avşar kazaları
Sarıkamışta kırıldı
Koç yiğidin tazeleri*

*Sarıkamış Altınbulak
Soğanlı'yı biz ne bilek
Bizim uşak şık giyinir
Ağlı zubun kara yelek*

*Sarıkamış ne aralı
Kim' ölmüş kimi yaralı
Bunu duymuş var mı ola
Yalan dünya kurulu*

*Adam'olan herg ediyor
Olmayanlar terg ediyor
Her nereye vardıysam*

Gelinler çifte gidiyor (Alptekin-Güzel 2010: 49-50).

On beş gün süren Sarıkamış harekâtı sırasında askerlerimiz sadece Ruslar ve yerli işbirlikçilerle savaşmamış, aynı zamanda zor kış şartlarıyla da mücadele etmişlerdir. Hemen hemen herkesin hemfikir olduğu dondurucu soğuk, at boyundaki kar, hareket kabiliyetini kısıtlamış ve başlangıçta gösterilen kısmi başarı yerini daha sonra başarısızlığa bırakmıştır. Türk saz şairleri de şiirlerinde askerlerimizin savaşı, Ruslara ve yerli işbirlikçilerine karşı kaybetmediklerini asıl düşmanın dondurucu soğuklar olduğunu belirtmektedirler.

1958 yılında Artvin ili Şavşat ilçesi Hanlı köyünde doğan Âşık Kemal Gümüş soğuk ve asker ilişkisini dört mısradaki özetlerken nöbet, kurşun ve siper kelimelerini kullanmaktadır. Bu üç kelimenin ortak fiili donmak olup nöbet tutanın da kurşun atanın ve siper yatanın da "Allah" diyerek ruhunu teslim ettiğini söylemektedir. Âşık Kemal Gümüş, şiirinin sonunda Sarıkamışta şehit düşen bütün vatan evlatları gibi kendisinin de böyle bir

durumda aynı şeyleri yapacağını dile getirmektedir:

*Askerimiz dondu nöbet tutarken
Allah dedi düştü kurşun atarken
Kalkamadı tam sipere yatarken*

Hepimiz bir idik Sarıkamışta (Alptekin-Güzel 2010: 74).

Artvinli Âşık Kemal Gümüş bir başka dörtlüğünde yine kara kış, ecel şerbeti ve ölmek kelimelerini donmak fiili ile kullanmakta ve savaşı kaybetmemizin asıl sebebinin soğuk olduğunu belirtmektedir.

*Kara kış eceldi orduma kondu
Ecel şerbetini orada sundu
Kimisi kayboldu kimisi dondu*

Biz donarak öldük Sarıkamışta (Alptekin-Güzel 2010: 74).

1950 yılında Denizli ilinin Acıpayam ilçesinin Gölcük köyünde doğan Ozan Nihat Sönmez; 1915 ve eksi 40 rakamlarının Allahuekber Dağları'yla özleştirildiğini ifade etmektedir. Ayrıca dörtlüğünde er ya da geç her faninin ölümü tacağını; "Yaratan kendine döndürdü beni." diyerek Amentü'ye atıfta bulunmakta ve kaderin değişmeyeceği mesajını vermektedir. Aslında sadece Ozan Nihat Sönmez değil hemen hemen bütün saz şairleri, savaş destanlarında aynı temayı işlemişlerdir.

*Bin dokuz yüz on beş, Sarıkamışta
Eksi kırk derece bir kara kışta
Yarınlara hayal kurulan yaşta
Yaratan kendine döndürdü beni*

Allahuekber'de dondurdu beni (Alptekin-Güzel 2010: 75-76).

Türk saz şairleri arasında Sarıkamış çevresini ve savaşını en iyi işleyen saz şairi hiç şüphesiz Bardızlı Nihanî'dir. 1885 yılında Kars ilinin Sarıkamış ilçesinin Bardız beldesinde dünyaya gelen ve 1967 yılında aynı yerde vefat eden Nihanî'nin ömrünü geçirdiği coğrafya, on binlerin şehit olduğu vatan toprağıdır. Bu sebepten Sarıkamış'ı; soğuşu, Soğanlı'da donan askerleri, bembeyaz karların altındaki yiğitleri, gidip de gelmeyenleri, Müslümanların çektiği acıları, Rusların halka yaptığı işkenceleri, yeni ifadeyle panik hâlde sağa sola kaçışan insanları, beşikte yetim kalan bebekleri ve

kocasız kalan gelinleri onun dörtlüklerinde bulabilmekteyiz.

*Soğanlı'da nice alaylar dondu
Pervane olup Kars uğruna yandı
Nice bin hanenin ocağı söndü
Gine derler zulmün çoğu daldadır*

*Karlarda yatarlar şerefli şanlı
Kimisi vurulmuş nur yüzlü kanlı
Kimisi nevcivan taze nişanlı
Boynu bükük melul gözü yoldadır*

*Yollara düşenin gelmedi sesi
Analar ah çeker atalar yası
Yâd değil bunlar hep ciğer pasesi
Acep bilen var mı ne ahvaldedir*

*Ahvali bilmez İslam kan ağlar
Ölen şehit oldu ne çeker sağlar
Urus'un zulümü ciğeri dağlar
Her bir yanı yoklar karakoldadır*

*Karakoldan canı dağa atarız
Mağaralarda aç susuz yatarız
Kış günün tutarsız kaldık batarız
Azmış Urumlar da fitne feldedir*

*Sahipsiz Hak'ka dilek diliyor
Sabi sibyan kuzu gibi meliyor
Deseler ki giden esir geliyor*

Bu yangın Nihanî bu hayaldedir (Kırzioğlu 1958: 107-108; Alptekin-Güzel 2010: 99-100).

1958 yılında Erzurum ilinin Horasan ilçesinin Çamurlu köyünde doğan Âşık Yakup Temel de dedim dedili şiirinde dedesiyle konuşurken:

“Dede siz Sarıkamış'ta dondunuz?” deyince dedesi:

“Siz ölenleri ölü mü sandınız?” diyerek “Allah yolunda öldürülenlere ‘ölüler’ demeyin. Hayır diridirler, fakat siz farkında olamazsınız” (Bakara Sûresi 154. ayet, s. 31; Âl-i İmrân Sûresi 169. ayet, s. 75-76) sure ve ayetlerine atıfta bulunmaktadır. Son iki mısra ise ölen on binlerin kardeş ve tek vücut olduklarından söz edilmektedir:

*Dedim dede siz orada dondunuz
Dedi yatanı ölü mü sandınız
Dedim yüz bin kişi bir tek kandınız
Biz gardaşız hem de öz dedi bana* (Alptekin-Güzel 2010: 82).

1937 yılında Erzurum ilinin Narman ilçesinin Samikale köyünde doğan ve şu anda Bursa'da ikamet eden Âşık Sümmanoğlu, Soğanlı Dağı'ndaki savaşın acı sonunu donmak, yakmak, düşman ve hasret kelimelerinde toplayarak Soğanlı Dağı'na şikâyetle bulunmakta, daha sonra da bülbüllerin ağladığından ve bağların solduğundan dem vurmaktadır.

*Karınan dondurdu kışınan yaktı
Pazarlığı düşmanınan ortaktı
Kardeşi kardeşe hasret bıraktı
Ne yaman dağ imiş Soğanlı Dağı
Ağlattı bülbülü soldurdu bağı* (Alptekin-Güzel 2010: 86).

1956 yılında Erzurum ilinin Oltu ilçesinde doğan Âşık Yusuf Polat; 5 Ocak 1915 tarihini düşündüğünde, askerlerin vatanları için canlarını hiçe saydıklarını ve donduklarını ama bir devrin tarihini de yazdıklarını gururla anlatmaktadır.

*Zamanın zamanda donduğu anda
Tarih tarih oldu Sarıkamış'ta
Buzdan alevlerin yandığı anda
Can izleri kaldı Sarıkamış'ta* (Alptekin-Güzel 2010: 87).

1957 yılında Kahramanmaraş ilinin Elbistan ilçesinin Büyükyapalak köyünde doğan Âşık Ozan Bulut da Âşık Yusuf Polat'ın anlattıklarını tekrar edercesine on binlerce askerin donarak şehit olmasını: “Kars şehitler yatağıdır.” diyerek özetlemektedir.

*Doksan üç bin Türk yiğidi donmuştu
Serhat Kar'sta yatar hepsi birden
Soğuktan her yanı kardan yanmıştı
Güneş gibi batar hepsi birden* (Alptekin-Güzel 2010: 107).

Erzurumlu Âşık Selami Yağar; günümüzde camilerimizde beş vakit ezan okunmasını, ay yıldızlı bayrağın altında hür bir şekilde yaşamamızı Sarı-

kamış şehitlerine borçlu olduğumuzu söyledikten sonra 1915 yılı ile 2000’li yılları dizelerinde şu şekilde karşılaştırmaktadır:

*Analar kuzusu nevcivanlar
Bizim için ataşlara yandılar
Kaput yoktu o sebepten dondular
Libas diktirenler kutnu kumaştan
Hayâ etmelidir Sarıkamıştan* (Alptekin-Güzel 2010: 89).

1960 yılında Mersin ilinin Anamur ilçesinin Lenger köyünde doğan Köylü Ozan (Hüseyn Gümüş) Sarıkamış’ı anlatırken soğuk, tipi, potin ve ceket kelimeleriyle tenasüp sanatı yaparak kelimeler arasındaki uyumu göstermektedir. Ayrıca soğuk ve tipinin olmasına rağmen potin ve ceketin yok olduğuna işaret ederek zıtlığa (tezat) dikkat çekmektedir. Ama üçüncü mısradaki sanki “Ya istiklal ya ölüm!” dercesine “Donmak var da dönmek yoktu fermanda!” diyerek emre itaatın ne kadar önemli olduğunu da vurgulamaktadır:

*Soğuk vardı tipi vardı her yanda
Potin de yok ceket de yok derman da
Donmak var da dönmek yoktu fermanda
Donduk gardaş donduk akma kurtulduk* (Gümüş 2004: 102; Alptekin-Güzel 2010: 102).

1953 yılında Karaman ilinin Ermenek ilçesinin Adiller köyünde doğan, aynı zamanda bir akademisyen olan Bekir Sami Özsoy (Nuri Şahinoğlu, Samimî); Çilhoroz Dağı’nda soğuktan donanların beyaz karların altında ebedi istirahatgâhlarına çekildiklerini, sağ kalanların ise ısınmak için ahırlara sığındıklarından söz etmekte ve doksan bin kişinin on beş günde Hakk’a kavuşmalarını kendisine has bir üslupla dile getirmektedir:

*Çilhoroz Dağı’na varıp dondular
Ne kefen giydiler ne de yundular
Ahırlarda mandalarla yandılar
Manda boynuzunda helâk oluştta
Doksan bin yiğit var Sarıkamışta* (Alptekin-Güzel 2010: 111).

Ordumuzun Sarıkamış harekâtındaki sıkıntılardan biri de temizlik sorunudur. Askerlerin yıkanamamaları, onların bit ve tifüs illetine yakalanmalarına sebep olmuştur. 22 Aralık 1914 - 5 Ocak

1915 tarihleri arasındaki düşmanlardan birincisi soğuk, ikincisi Rus kuvvetleri, üçüncüsü ise bit ve tifüstür. Bakınız biti ve tifüsü, 1958 yılında Artvin ilinin Obalı köyünde doğan Âşık Obalı, 1966 yılında Kars ilinin merkeze bağlı Karaçoban köyünde dünyaya gelen Âşık Korkmaz İlkan ve 1952 yılında Sivas’ta hayata merhaba diyen Âşık Yavuz şiirlerinde nasıl anlatmışlardır:

*Üstümüze tifüs illeti çöktü
Ana kuzuları acılar çekti
Bu mikrop düşmandan azılı çıktı
Nicemiz kırıldık Sarıkamışta* (Alptekin-Güzel 2010: 73).

*Yaralılar Erzurum’a taşındı
Lokman Hekim kara kara düşündü
Kalan asker kaşındıkça kaşındı
Tifüse çare yok derman ağladı* (Korkmaz İlkan)

*Paşamız attı bizi ecel denen kafese
Düşman mermisi değil tipi değdi nefese
Aşamadık dağları yenik düştük tifüse
Umutla bekliyorken gözler Sarıkamışta* (Alptekin-Güzel 2010: 140-141).

Saz şairlerinin dışında, kim tarafından söylendiğini bilmediğimiz mânilerde de bittin söz edilmektedir. Bugün bitin ne olduğunu yaşlılar ve doktorların dışında hemen hemen hiç kimse bilmez. Eğer bir kelime, kavram halk arasında söylenen mâniye, türküye, ağıta, destana girmişse bu husus, toplumun derinden etkilendiğinin delilinden başka bir şey değildir.

*Başımızda “Saldat” gözler
Soldu nice gül benizler
Köye kende koymaz izler
Bitten kirden kandan olduk* (Alptekin-Güzel 2010: 53-54).

1964 yılında Kars ilinin Kağızman ilçesinde doğan Âşık Sadık Miskinî, Sarıkamış’ı anlatırken felektan şikâyet etmekte; 1981 yılında Kars ilinin Sarıkamış ilçesinin Mecitli köyünde dünyaya gelen Âşık Zafer Kazancı, kefensiz kara yere girmeden söz etmektedir ki bu husus Türk askerleri için Sarıkamış’ın acı sonudur:

*Miskinî ağlayıp yazdı
Yaralar yeniden azdı
Felek donan askerlerin
Mezarını kara yazdı* (Alptekin-Güzel 2010: 123).

*Boyun eğdiler kadere
Donarak can vere vere
Ak kefansız kara yere
Girdiler Sarıkamış'ta* (Alptekin-Güzel 2010: 131).

1949 yılında Yozgat ilinin Sorgun ilçesinde doğan Âşık Zamanî de Sarıkamış felaketini anlatırken ağır kış şartları altında yapılan savaşta binlerce gencin dağlarda donarak ölümünü dile getirirken doğal bir afetten bahseder gibidir.

*Gündüzler karardı geceye döndü
Savurdu fırtına ateşler söndü
Binlerce gencimiz dağlarda dondu
Çıkılmaz girdaba girdi yiğitler* (Alptekin-Güzel 2010: 149).

Yazımızın başında Sarıkamış harekâtının Genel Kurmay Başkanı Enver Paşa'yı daha önceki bir yazımızda değerlendirdiğimizi belirtmiştik. Onun savaştaki duruşuna olumlu yönde bakanların olduğu gibi olumsuz yaklaşanların da olduğunu hatırlatmak isteriz. 1966 doğumlu Korkmaz İlkan ve 1952 yılında Uşak ilinin Ulubey ilçesinde dünyaya gelen Âşık Kadiri'den alacağımız iki dörtlükte soğuk, fırtına ve donmak kavramları Enver Paşa ile beraber anılmıştır:

*Enver Paşa inat etmez aldırış
Ona mağlubiyet verdi bu duruş
Allahuekber'de dondurucu kış
Diş dişe vurdukça cihan ağladı* (Korkmaz İlkan)

*Kamış kamış Sarıkamış
Biz varmadan karlar yağmış
Olur mu be Enver Paşa
Bak Mehmet'im dona kalmış*
(Alptekin-Güzel 2010: 144).

Sonuç

Eğer bir milletin âşıkları, şairleri, kadınları, erkekleri olayları şiirleştirirlerse bu, halkın olayı kabullendiğini delilidir. Gerçekten de Avşar ninesi

“Zala Ebe”nin söyledikleri hâlâ halk arasında kabul görüyorsa, saz şairlerinin mısralarında Sarıkamış anlatılıyorsa artık olay millete mal olmuş demektir. Bize düşen ise bu parçaları yazıya geçirmek, üzerinde yapacağımız yorumları görsel ve yazılı basın organlarında halka anlatmaktır. Biz de bu görevimizi yerine getirmenin mutluluğunu yaşıyoruz. Çünkü biz Türk milletini karşılıksız seviyoruz.

Köprüköy'de, Narman'da, Şenkaya'da, Bardız'da, Sarıkamış'ta, Allahuekber Dağları'nda Ruslara karşı yapılan savaşta bu topraklar için şehit olan askerlerimize Allah'tan rahmet diliyorum. Tam yüz yıl önce 22 Aralık 1914'te başlayan 5 Ocak 1915'te sona eren bu savaş Türk tarihi için, Türk milleti için, Türk Silahlı Kuvvetleri için unutulmamalı ve unutturulmamalıdır. Ermenekli Âşık Nuri Şahinoğlu, “Unutan alçaktır Çanakkale'yi” diyordu bir şiirinde. Biz de yazımızı, onun mısralarını Sarıkamış'a uyarlayarak bitirmek istiyoruz:

“Unutan alçaktır Sarıkamış'ı...”

KAYNAKLAR

- Alptekin, Ali Berat (Güz 2010), “Türk Halk Şiirinde Enver Paşa”, Türklük Bilimi Araştırmaları, (26), 29-44.
- Alptekin, Ali Berat-Abdurrahman Güzel (2010), Geçmişten Günümüze Âşıkların Dilinde Sarıkamış, İstanbul.
- Elmalılı Hamdi Yazır (Sadeleştiren Kasım Yayla), Kur'an-ı Kerim Yüce Meâli (2002), İstanbul, Merve Yay.
- Kırzioğlu, M. Fahrettin (1958), Edebiyatımızda Kars II. Kitap, İstanbul.
- Müderrişoğlu, Alptekin (1988), Sarıkamış Dramı, İstanbul.

SEVGİ

İrmağın üstünden yürüyüp geçtik;
Uysal sularının rengi dupduru.
Ağaçlar eğilip selâm verdiler;
Birlik denizine giden sevgi bu.

Önder ÇAĞIRAN

Mücahit; dava edindiği dini, vatanı, bayrağı, milleti ve her türlü mukaddes kıymetleri uğruna canını feda etmekten çekinmeyerek kendini ortaya koyan insandır.

Bu vesileyle Doğu Türkistan davasının büyük önderi İsa Yusuf Alptekin'in aramızdan ayrılışının on dokuzuncu yılını idrak ederken onun, dini, bayrağı, vatanı ve milleti için verdiği büyük mücadeleyi hatırlamak ve hatırlatmak istedim.

Türk milletinin kurduğu ilk devlet olarak bilinen Hun-Türk İmparatorluğu'nun temel teşkil ettiği ve bilâhare de Göktürk, Uygur ve Karahanlı Devletleri'nin kurulduğu bu ecdat toprakları, bugün derin bir matem içerisinde.

Abdulkerim Satuk Buğra Han zamanında İslam'la şereflenen Uygur Türkleri, bugün ezan sesine bile hasret duyarak yaşamaktadırlar. Camileri suskun, gönülleri kırık ve mahzundur.

1.828.418 kilometre karelik Doğu Türkistan, ne hazindir ki bütün dünyanın gözü önünde Çin baskısı ve zulümüyle inim inim inlemektedir.

Bugün maalesef sadece Doğu Türkistan değil, diyebilirim ki bütün Türk Dünyası mahzundur.

Kerkük mahzundur, Kırım mahzundur, Batı T(ı)rakya mahzundur, Kıbrıs ve Karabağ mahzundur. Ve maalesef, bütün bunlara diğer Türk Cumhuriyetleri ile irtibat sağlayarak çare bulması gereken Türkiye kendi derdine düşmüş/düşürülmüş vaziyettedir. Kendimize/birbirimize üstünlük/kabadayılık taslamanın ötesinde, göze gelir, diş dokunur bir faaliyet izine rastlamamamız üzüntümüzü artırmaktadır.

Çepeçevre kızıl ve kara bütün emperyal devletlerin muhatabı olurken bir de hiç yok yere kendimizle didişmemiz/çekişmemiz, Türk Dünyası'nın ve buna bağlı olarak da İslam Dünyası'nın dertlerini ve meselelerini gözden uzaklarda buldurmakta.

İlmî olmayan ve derin/cihanşümül siyasi emel ve hedefler taşımayan sathî ve göstermelik toplantıların şahidi olmaktayız ki bunların da kimseye

fazla bir faydası olmamaktadır.

Ve ne yazık ki ihtişamlı döneminde yirmi iki milyon kilometre karelik Osmanlı Cihan Devleti ve yedi milyon kilometre karelik Orta Asya Türk coğrafyası ile toplamda -takriben- otuz milyon kilometre kareye yaklaşan bu kadim Türk coğrafyaları üzerinde yaşayan üç yüz milyona ulaşan Türk insanı da huzursuzluk içerisinde.

Büyük Mücahit İsa Yusuf Alptekin'i hatırlarken bunları düşünmemiz gerektiğini beyan etmek zaruretini hissettim. Niçin bu hâldeyiz diye kendime sordum! Niçin?

Önce, tek tek kendimize ve ardından da bu coğrafyalarda bu milleti idare edenlere ve idare etmeye talip olanlara bunun sebebini sormak hakkımız değil midir? Niçin bu hâldeyiz?

İsa Yusuf Alptekin'in "Doğu Türkistan davasını sizlere emanet ediyorum.." dediği nesiller nerededir? Bu nesiller, niçin, birbirleriyle didişir hâldedir? Niçin?

Doğu Türkistanlı delikanlılarının acımasızca öldürüldüğü, kızlarının zorla ailelerinden koparılıp çalışmak maksadıyla başka diyarlara götürülüp fuşşa sürüklendiği, cenazelerinin bile defnedilmesinin engellendiği, yaygın bir şekilde duyduğumuz umumi haberler arasındadır.

Doğu Türkistanlılar kan ağlamaktadırlar; bu duruma sessiz kalıp mustarip olmayanlara nasıl vicdan sahibidir denilebilir? İnsan haklarını müdafaa edenler, bunu nasıl görmezden gelebiliyorlar? Doğu Türkistanlıların öz vatanlarında garip ve mahzun duruma düşürülmesi ve ezilmesine niçin göz yumulmaktadır? Türkiye ve Türk Dünyası, ileri politikalarını, bu zemin üzerinde niçin inşa yolunu seçememektedir?

1949 yılında Çin'in Doğu Türkistan'ı işgal etmesinden sonra, Hindistan'ın Keşmir eyaleti üzerinden 1954 yılında, Türkiye'ye gelmesinden sonra Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti'ni kurarak mücadelesini yürüten İsa Yusuf Alptekin'in Türkiye'den bir arzusu vardı ve bunu şöyle dile getiriyordu: "Gönül arzu eder ki Türkistan meselesinin

halledilmesi davasında öncülük şerefi, Türkiye'nin olsun!"

Ne yazık ki, bu büyük davayı biz, birbirimizle didişmekten vakit ayırıp da kendi aramızda bile konuşmuyoruz. Bu vesileyle, 2003 yılında yayınlanan "Tarihin Aynasında" başlıklı şiirimi bu meselenin hissiyatına tercüman olmak bakımından takdim etmek istiyorum:

*"Evlâdım, eline al haritayı;
Bak nerede Üsküp, nerde Urumçi?
Tam Kafkasya'yı, seyret Altay'ı;
Gözlerimin nuru, kalbimin içi!*

*Kerkük'ten Bakü'ye, Alma-Ata'ya
Doldur göğsünü aşkla, bakarak!
Basıp, nefes vermiş tam üç kat'aya,
Ecdâdın, ufkunda mavi Gökbayrak!*

*Parlasın gönliinde her bir Türk İli;
Işık ışık canda, Yesevî nuru.
Unutma Yunus'u, hem Şeyh Şâmil'i...
Onların torunu Osman Batur'u!*

*Dün, güriül güriüldü Tuna'nın suyu;
Ses verirdi Siri-Amuderyâ'ya!
Ve hilâlle coşan o saf duyguyu,
Değişme, değişme bütün dünyaya"*

İsa Yusuf Alptekin diyor ki: "Bizim için en acı olan şey, Çin mahkûmu bu Türk Yurdu'nun soydaşları, dindaşları ve hür insanlık tarafından unutulmuş olmasıdır. Aziz Türkiye'mizde bile basınımız ve münevverlerimiz maalesef, Doğu Türkistan'ı tanımamaktadır. Nitekim, resmî ziyaretler vesilesiyle Çin'e, oradan da Doğu Türkistan'a kadar giden basın mensuplarımızın bir çoğu, yazılarında bu durumu ifade etmişlerdir. Öte yandan, bazı muhabirlerimiz, bu ziyaretlerinin intibalarını yazarlarken Doğu Türkistan'ı, bir miktar Uygur Türk'ünün yaşadığı ve Kızıl Çin'e ait, bir toprak parçası gibi telâkki etmişlerdir. Sanki bir avuç Türk, orada tesadüfen bulunmakta iken Çinliler, onların ibadethanelerini açmış, dinî hürriyet vermiş, serbest ticaret hakkı tanımış... Özerk bir siyasi yapıları varmış ve soydaşlarımız rahat ve müreffeh bir hayat sürmekteymiş gibi yazılar yazmışlardır. Oysa durum hiç de böyle

değildir. Bütün bunlar, Doğu Türkistan'ın unutulmasının neticesidir."

"Soydaşları"nın ve "dindaşları"nın unuttuğunu elbette ki - sahte- "hür insanlık" sözcüleri -çığırtkanları - meraklıları da unutacaktır.

Senin sahip çıkmadığına, İngiliz'in, Alman'ın, F(ı)ransız'ın, Yahudi'nin, Rus'un, Acem'in veya Amerikalının... sâhip çıkacağını mı sanıyorsun?

Neyi bekliyoruz, söyler misiniz?..

AKAN KANLARIMIZ DÖNDÜ DENİZE

Kaç pusat vurdular kim bilir bize.
Kaç bin kez ecelle geldik göz göze.
Her geçen bahardan yaralar aldık.
Akan kanlarımız döndü denize.

Başlının başını ezdi güzümüz
Getirdi nice sert dizliyi dize.
Hanlarımız dehri ettiler tamu
Acem'e, Slav'a ve de İngiliz'e...

Bir meç ucu gibi parlama yıldız.
Biz güneşi gömdük yüreğimize.
Mahmuzlayıp tavlı atlarımızı
Doludizgin koştuk izbe bir gize.

Bir sonsuzluk ki biz, orda yaşarız.
Tüm yokuşlarımız çıkar o düze.
Yarıp karanlığı vasat yerinden
Uçar ruhlarımız bengi gündüze.

Ki tüm teşne tinler kanar orada
Burcu burcu utku kokan kımıza.
Ve biz baktıkça hep gururlanırız
Yıldızlardan aydın, kut ırkımıza...

Saygı olsun Çağrı'ya, Kül Tegin'e
Saygı olsun maruf atam Oğuz'a.
Saygı olsun Tanrı Dağ'ın erleri
Saygı olsun kutlu ruhlarınıza.

Mesut İlkey YANIK

*Çukurova bayramlığın giyerken
Çıplaklığın üzerinden soyarken
Şubat ayı kış yelini kovarken
Cennet dense sana yakıştır dağlar*

Yüzyıllardır Anadolu'yu dalga dalga saran bir ses, dillerden düşmeyen türkü, gözlerde şavkıyan ışık, gönüllerde kaban bir heyecan. Dağlarda uğultu, ovaların sarı başaklarında, ak çiçek açan Çukurova pamuğunda bereket, halk şiiri denilince akla ilk gelen isimdir Karacaoğlan.

Yaylalar onunla yüce, tarlalar onunla zengin. Karaca kızın yavuklusu, Elif'in tutkulusu, *görülme-yi görülme-yi* daha da güzelleşen nice güzellere vurgun. Ölünceye kadar gönlünün güzelini aramaktan yorgun. Genç kızların kalbinde titreşim, âşıkların tellerinde ibrişim, delikanlıların yüreğinde cesarettir Karacaoğlan. Çukurova'nın, Erzurum'un, Ardahan'ın, kısaca Anadolu'nun övünç kaynağı, halk edebiyatımızın en büyük ustasıdır Karacaoğlan.

O, şiirlerinde kanatlı bir kuştur. Bir bakarsınız Niğde'de, bir bakarsınız Mardin'de, Maraş'ta, Göksun Tekir'de yavuklusunu arar. O, şiirleriyle gönüllere taht kurmuş bir efsanedir. Halk dilini en iyi kullanan, uyaklarında hiç sıkıntı çekmeyen, bir ustadır. O, bizim gönlümüzün güzelidir. Hem de "Döne döne teneşirin üstünde/ Yunmayınca gönül yardan ayrılmaz" diyen bir güzeldir. Elbette böyle diyenin de düşmanı çok olacak, herkes onu sevecek, ona sahip çıkacak, sevgi gösterisinde bulunacaktır. Peki, nasıl olacak bu sevgi gösterisi? Elbette herkesin Karacaoğlan'ı sahiplenmesiyle gerçekleşecektir. Ve nitekim de öyle olmuştur.

Hayatıyla ilgili kesin hiçbir bilgi yokken mezarının yeri dahi belli değilken Mutlular, Fekeliler, Düziçililer, Erzurumlular, Kilisliler, Tarsuslular, Yozgatlılar, Azerbaycanlılar, Çukurovalılar bu güzelin peşine düşmüşler. İşte bu güzel bizim topraklarımızın gülüdür, diyerek duygularını dile getir-

mişler. Efendim elbette herkes Karacaoğlan'a sahip çıkmalı, onun adına geceler düzenlemeli. Çünkü o bizim gülmüzdür. Bu topraklarda doğup büyüyen, bu toprakların güzellerine, gelinlerine, kızlarına âşık olan bir ustadır Karacaoğlan. O, dertlere deva, hastalara şifa, darda kalanlara ise Zümrüdüanka kuşudur. O, aşk ve seveda şiirlerinin ustası, güzellerin hastası, batan güneşte, doğan ayda sevdiğini arayan, gönül yoldaşdır.

Karacaoğlan Çığırma

Çukurova'da bu anlayış, *Karacaoğlan çığırma* tabirini çıkarmıştır karşımıza. Bunlar da sözleri Karacaoğlan'a ait bozlak formundaki uzun havaldır. Çukurova'da uzun hava söyleyen kişi bozlak söyleyeceğim, uzun hava söyleyeceğim diye bir ayırım yapmaz. Çukurovalının dilinde türküler *Karacaoğlan çığırma* olarak değerlendirilir. Onun için Karacaoğlan, Çukurova'da halkın dilinde söz, telinde türkü olmuş, yüzyıllardan bu yana dilden dile, telden tele günümüze kadar gelmiştir. Hatta Karacaoğlan'ın geniş halk kitlelerine ulaşmasını sağlayan unsurlardan biri de *Karacaoğlan çığırma* tabiri olmuştur. Prof. Dr. Umay Günay XVII. Yüzyıl Saz Şairi Çukurovalı Karacaoğlan ile İlgili Bir Değerlendirme adlı tebliğinde: "Güney illerimizde Karacaoğlan destan kahramanı gibi kabul görmüş, zaman içinde velilere ait özellikler de atfedilmiştir. Mutlu günler Karacaoğlan'ın türküleriyle kutlanırken, hastalara da Karaca oğlan türküleri okunmasının şifa vereceğine inanılmaktadır. Ayrıca mezarının dilek için ziyaret edildiği de bilinmektedir".

Doğumu, Ölümü, Mezarı, Nereli Olduğu

Karacaoğlan'ın hayatıyla ilgili tespit edilen bilgilerin hiçbiri kesinlik kazanmamıştır. Konuyla ilgili çeşitli görüşler vardır. Mustafa Necati Karaer, onun on altıncı yüzyıl başlarında veya on beşinci

yüzyıl sonlarında doğmuş olabileceğini söylemektedir. Müjgan Cumbur, şiirlerindeki özelliklerinden hareketle on yedinci yüzyıldan önce yaşamadığını iddia etmektedir.

Akşehirli Hoca Hamdi Efendi'ye göre: "*Karacaoğlan yetim büyümüştür. Çirkin bir kızla evlendirilmek, ömür boyu askere alınmak korkusu ve Çukurova'da derebeyi olan Kozanoğulları ile arasının açılması sonucu genç yaşta gurbete çıkmış. İki kız kardeşini de yanında götürdüğü, Bursa'ya, hat-ta İstanbul'a gittiğini ifade eden şiirlerine rastlanır. Rumeli, Mısır, Trablusgarp, Bağdat, Basra, Acem, Şiraz onun şiirlerine konu olan yaban elleridir*" demektedir. Hoca Hamdi Efendi'nin anılarına göre Karacaoğlan, Maraş'taki Cezel Yaylasında doksan altı yaşında vefat etmiştir.

Pertev Naili Boratav¹, *Folklor ve Edebiyat* adlı eserinin ikinci cildinde Karacaoğlan'ın "*Kelimenin bütün geniş anlamıyla*" şair olduğunu söylemektedir: "En büyük iki Güney şairinden biri olan *Karacaoğlan, güneyin manzaralarıyla çerçevelenmiş insan duygularını en iyi dokuyan halk ozanımızdır.*" Boratav yukarıda adı geçen eserinde Karacaoğlan'ın Osmaniye İli Düziçi İlçesi Farsak Köyü ya da Adana'nın Feka İlçesi Gökçe Köyü'nden olacağı ihtimalinin çok yüksek olduğunu söylemektedir.

Ahmet Kutsi Tecer ve Şükrü Elçin Hoca; yaşamının büyük bölümünü Rumeli'de geçiren, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Avusturya seferine katılan bir Karacaoğlan'ın varlığından bahseder. Fuat Köprülü ve Cahit Öztelli de 17. yüzyılda yaşamış olabileceğini, şiirlerinde Abaza Hasan Paşa'nın öldürülmesi, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Avusturya seferine ait tarihî olaylardan bahsettiğini söylemektedirler. Ahmet Köklügiller ise on yedinci yüzyılın ilk yarısında yaşamış bir halk şairi olduğu kanaatindedir. Köklügiller, *Karacaoğlan'ın Yaşamı ve Şiirleri* isimli incelemesinde buna dayanak olarak bestelerini on yedinci yüzyılda yapan Santuri Ali Ufki'nin² *Mecmua-i Saz-ı Söz* adlı kitabında söz-

leri Karacaoğlan'a ait iki beste bulunmasını kaynak olarak gösterir. Tahir Kutsi Makal da Karacaoğlan'ı on yedinci yüzyıl ozanı olarak kabul etmektedir. Makal'a ve bazı araştırmacılara göre Karacaoğlan'ın doğum tarihi 1606, ölüm tarihi 1679'dur. Bu fikrin tanığı da

*Karacaoğlan dendi ünüm duyuldu
Bin on beşte³ göbek adım konuldu
Bin doksanda mezarçıgım kazıldı*

dizeleri gösterilmektedir. 17. yy'da yaşadığı fikri ağırlık kazanmakta, adının da *İsmail, Halil*, ya da *Hasan* olduğu sanılmaktadır. Nereli olduğu konusunda da değişik görüşler vardır. Bu görüşlere göre Karacaoğlan:

1. Osmaniye Düziçi İlçesi Varsak Köyü'ndendir.
2. Kilis'in Musabeyli bucağında yaşayan Çavuşlu Türkmenlerinden olduğuna inanılır.
3. Adana Feka İlçesi Gökçeli Köyü'ndendir.
4. Batı Anadolu'da yaşayan Karakeçili aşiretine mensuptur.
5. Mersin'in Mut İlçesi'ndendir. Mezarının da Mut ilçe sınırları içinde olduğuna inanılır.
6. Belgratlı olduğuna inananlar da vardır.

Kısaca; Yozgatlılar, Rumelililer, Azerbaycanlılar, Türkmenistanlılar, Orta Asya'daki Türk illeri Karacaoğlan'a sahip çıkmışlardır. *Ustaların ustası Karacaoğlan bizimdir*, diyerek var güçleriyle bağırılmışlardır. Aslında ona herkesin sahip çıkması, çok geniş bir coğrafyada tanınması, çok sevildiğinin bir göstergesi olup birkaç Karacaoğlan olduğu gerçeğini de ortaya koymaktadır. Bana göre; birkaç Karacaoğlan'ın olduğu gerçeğini kabul etsek de emesek de türkülerini çalıp söylediğimiz, söylenen

(Polonyalı) asıllı soylu bir aileden geldiği söylenmektedir. 1610 yılında Lvev kentinde doğmuş. İyi bir eğitim almış olan Albert Bobowski on sekiz yaşında Kırım Tatar akıncıları tarafından esir edilerek 1640 - 1649 tarihleri arasında padişahlık yapmış olan Sultan İbrahim döneminde İstanbul'a getirilir. Kısa zamanda Türkçeyi ve Türk müziğini öğrenen Ali Ufki Bey 17. yüzyılın ikinci yarısında besteler yapar. Yaptığı bestelerinin ikisinin sözleri Karacaoğlan'a aittir. Ahmet Köklügiller de buradan hareketle Karacaoğlan'ın on yedinci yüzyılın ilk yarısında yaşamış bir halk şairi olduğu kanaatindedir.

³ Hicri bir tarih olan 1015, milâdi olarak 1606, 1090 ise 1679 - 80 yılına tekabül etmektedir.

¹ http://www.edebiyatekibi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=889&Itemid=51

² Ali Ufki Bey, santur çaldığı için Santuri Ali Ufki Bey olarak da bilinir. Esas adı Albert Babovski'dir. (1610 - 1675) Kaynaklarda Leh

türkülerini *Karacaoğlan Çığırnak* olarak adlandırdığımız Karacaoğlan, Osmaniye Düziçi İlçesi Farsak ya da Adana Feke İlçesi Gökçeli Köyü'nden olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır.

Karacaoğlan'ın şiirlerinde kullandığı dil analiz edilir, Çukurova Türkmenlerinin kullandığı dil ile mukayese edilirse onun; Çukurova topraklarında doğup büyüdüğü, yaşadığı, bu topraklarda öldüğü daha da iyi anlaşılacaktır. O, Çukurova'nın Yörük kültürüyle büyüyen, Çukurova Türkmen kültürünün yetiştirdiği bir halk kahramanıdır. Gezdiği yerlere baktığımızda Adana, Mersin, Kahramanmaraş, Gaziantep onun çokça soluklanıp sevdalandığı yerler arasındadır:

*Kozan dağında neslimiz
Arı Türkmen'dir aslımız
Varsaktır durak yerimiz*

dizeleri de bu fikrimizi doğrulamaktadır.

Araştırmacılara göre, ustaların ustası Karacaoğlan'ın mezarı Mersin İli Mut İlçesi'nin Çukur Köyü'nde *Karacaoğlan Tepesi* olarak bilinen yerdedir. Bu tepenin tam karşısında da Karacaoğlan'ın sevdiği kızın adına izafeten verilmiş olan *Karacakız Tepesi* bulunmaktadır. Mut halkı her yıl haziran ayında *Karacaoğlan Festivali* yapar. Bu festivalde Karacaoğlan'la ilgili bilimsel toplantılar, çeşitli yarışmalar, konserler düzenlenir. Festival münasebetiyle bu iki tepe ziyaret edilir. Mut halkı onu ulu bir kişi olarak görür, hatırası önünde saygı ile eğilir.

Şiirlerinde Sevgili Adları ve İşlediği Konular

Anadolu'yu, Osmanlı topraklarını adım adım dolaşan Karacaoğlan, gördüğü tüm güzellikleri şiirleriyle dile getirmiştir. O, zaten güzeli, güzelliği övmek için yaratılmıştır. Şiirlerinin kaynağı, doğup büyüdüğü göçebe toplumun gelenekleri, içinde yaşadığı ve yurt edindiği topraklardır. Güneydoğu Anadolu, Çukurova, Toroslar, Gavur Dağlarında yaşayan Türkmen aşiretlerinin yaşayış, duyuş ve düşünüş özellikleri, onun kişiliği ile birleşerek âşık edebiyatına yepyeni bir söyleyiş kazandırmıştır. Şiirlerinde doğa ve aşk öncelikle işlediği konular

arasında ilk sırayı alır. Ayrılık, ölüm, acı, gurbet, sıla hasreti ise şiirlerinin bütünlüğü içinde işlenen başka temalardır. Duygu ve düşüncesini açık, anlaşılır arı duru bir Türkçe ile ortaya koyar. Yaşama sevincinin kaynağı güzele, sevgiliye, doğaya, kanının kaynadığı tüm güzelliklere olan tutkunluktan kaynaklanır. Güzelleri över, yiğitleri metheder. Dert ortağı olarak kabul ettiği, can yoldaşı olarak bildiği dağlara seslenir. Lirik söyleyişinin temelinde, halkının duyuş ve düşünüş özellikleri vardır. Onun dörtlükleri, yöresinin yetiştirdiği çiçeklerle süslüdür: Torosların menekşesi, sümbülü, nergisi, nevruzu onun şiirlerine renk, şekil ve biçim verir. Bazen karlı dağları aşar, bazen Tekir Yaylasında alır soluğu. Bazen de Çukurova'nın sıcağında *yana yana örd olur*. Toros yaylarında çiğdem toplarken turnalara seslenir. Ördekçillerin en güzeli sunadır. O da sevgililerini sunaya benzetir. Toros dağlarında keklik gibi sekerken Çukurova'da ırmak olur Akdeniz'e dökülür. Deli gönlü Emirler'den bir kızını pınara indirir. İnen güzel için pınarın yanıp kavrulduğunu, tutuştuğunu, iki gözünün iki çeşme olduğunu anlatır. Deli gönlü onu alır götürür Hint'e Yemen'e: "*Vardın Hint eline kumaş getirdin*". *Ben senin kahrını çekemem gönül* diyerek sitem eder. Çukurova'nın iklim özelliklerine has özel kuşları vardır. Bunlardan biri de turaçtır. "*Ötme turaç ötme işin var senin*" diyerek Çukurova özelliklerinde yaşayan turacı bile dizelerinde dile getirmiştir. Tor şahinler, bazlar, yeşil ördekler, kazlar, yayla çiçekleri onunu şiirleriyle renklenir. O gönül alır, gönül verir, sevenlerin gönüllerini hoş eder. Onun sevgilisinin gözleri eladır. Vurur sazının teline: "*Ela gözlüm ben bu elden gidersem / Zülfü perişanın kal melül melül*" diyerek seslenir yavuklusuna. O, çöldeki Arap beyi çadırının kara olduğunu dahi düşünmüştür. O, hayalindeki sevgiliye değil çevresinde gördüğü güzele âşıktır. Etkileyici diliyle, Türkçeyi çok güzel kullanmasıyla dörtlüklerindeki duyuş dünyasıyla Türk halk şiirinin öncüsü ve önde giden ustaları arasındadır. Onun şiirinin çatısı aşk ve tabiat üzerine kurulmuştur. Duygularını, yaşadıklarını, düşüncelerini içten, gerçekçi ve özgün bir

şiiir yapısı içinde anlatır. Karacaoğlan, Türk doğa benzetmelerini sık sık kullanır. Dörtlüklerinde anlayamadığınız bir sözcük yoktur. Şiirleriyle kendisinden sonra gelen birçok ozanı derinden etkilemiştir. Güneydoğu Anadolu, Çukurova, Toroslar ve Gavur Dağları yörelerinde yaşayan Türkmen aşiretlerinin yaşayış, duyuş ve düşünüş özellikleri, onun kişiliği ile birleşerek âşık edebiyatına yepyeni bir söyleyiş getirmiştir. Anadolu halkının 17. yy'da çektiği acılar, göçebe yaşantısının yoklukları, çileleri, çaresizlikleri, şiirinde yer almaz. Düşten çok gerçeğe değer verir.

Sevgili, şiirinde doğanın ayrılmaz bir parçasıdır. Sevdiğinden, ilinden, obasından ayrı düşüşü özlemle dile getirir, yakınır. Ölüm de ayrılık ve yoksullukla eş tuttuğu bir derttir.

Göçebe yaşamının vazgeçilmez bir parçası olan doğa, onun şirinin başlıca temalarından biridir. Yaşadığı, gezip gördüğü yörelerin doğasını görkemli bir biçimde dile getirir. Dost, kardeş bildiği, sevgilisiyle eş gördüğü, iç içe yaşadığı bu doğa, onun için sadece bir mekân olmaktan ötedir. Şiirinin başka önemli bir teması olan aşkın var oluşu, doğadaki benzetmelerle güzelleşir. Onunla yaşanan sevinç, onun getirdiği acı doğa ile paylaşılır.

Araştırmacı Yazar Ahmet Özdemir; *Karacaoğlan Felsefesi*⁴ adlı yazısında onun şiirleriyle ilgili duygularını "Karacaoğlan şiirlerinde güzel anlatılmaz, güzelin resmi yapılıdır. Onun güzeli, kömür gözlü, sırma saçlı, ok kirpikli, ceylân bakışlı, ince sedef dişli, bal ve kiraz dudaklı, gül yüzü, siyah zülüflü, mor belikli, tülü maya yürüyüşlü, güvercin duruşlu, keklik sekişli, kumru sesli, yayla çiçeği kokulu, usul boylu, püskürme benli, kınalı parmaklı, kadife şalvarlı, şal kuşaklı, ala gözlü, gümüş halhallıdır. Bu güzeli, bir doğa manzarası içerisine yerleştiriniz ve fondaki doğayı gözlerinizin önüne getiriniz: En arkada dağlar ve karlı, gırcılı boranlı, etekleri ormanlı, çıplak tepeli, ala bulutlu, sulu sepkenli, mor sümbüllü, yeşil ardıçlı yaylalar olsun. Görüntü bir az daha yakınlara gelsin: Bağlar ki reyhanlı, sarıçiğdemli, laleli, menekşeli, nergisli, tomurcuk güllü olsun. Bir

4 <http://www.medeniyetimiz.com>

yanda, ovalar; görülsün, o ovalar ki kekik kokulu, çakırdikenli, karaçalılı ve yemyeşil otlarla bürünsün. Belli ki yaz bahar aylarının geldiği demdir. Ilgıt ılgıt seher yellerinin estiği bu yemyeşil ovalarda ve yaylalarda Arap atları, tülü mayalar, akça cerenler, emlek kuzular, kınalı keklikler, çakırdoğanlar, yavru şabanlar, telli turnalar, üveyikler, kırlangıçlar, turaçlar oynamaktadır. Göllerinde sığınlar, yani benekli ge-yikler, ördekler, ağca kuğular yüzmekte, bahçelerinde kumrular, garip bülbüller ötmektedir. Öte yandan, bir göçebe yaşamından görüntüyü, kara çadırları, beserek develeri, davarları, koyunları, kuzulan, Arap atları; at üstündeki yiğitleri; allı yeşilli birbirinden alımlı Türkmen kızlarını, ötüşen kuşları, buz gibi sularları; yemyeşil yaylaları koyabilirsiniz. Karacaoğlan'ın şiiri bir resimdir. O resmin içinde hep güzeller vardır. Bu güzeller Türkmen anaları, bacıları, yavuklularıdır. Bu güzeller bütünüyle doğanın kendisidir. Yurt manzaraları, insan manzaraları, Karacaoğlan şiirinin, duyuş, anlam ve ahenk uyumu gibi, yerli yerindedir. Ne bir fazla, ne bir eksik. Bir güzelin saçının telinden ayak parmaklarına kadar bütün ayrıntıları ile anlatan onlarca şiirinden dörtlükler, dizeler örnek gösterebiliriz diyerek ondaki şiir anlayışını şiir gibi dile getirmiştir.

Yavukluları onun şiirlerinde adlarıyla dile gelir: Şiirlerinde sıkça adları geçen *Elif*, *Zeynep* ve *İsmikan*'ın sevgilileri olduğu sanılmaktadır. *Elif*, *Anşa*, *Zeynep*, *Hürü*, *Döndü*, *Döne*, *Esmâ*, *Emine*, *Hatice*... ustanın şiirlerinde başka bir anlam kazanır. Şiirlerinde dile gelen isimleri Karacaoğlan da Çukurovalı gibi söyler. Çukurovalı Huriye'ye *Hürü*, Ayşe'ye de *Anşa* der. Karacaoğlan da Huriye *Hürü*, Ayşe'ye de *Anşa* demiştir. Usta şiirlerini bu güzellere pınar başında, su doldururken, helkeleri omzunda suya giderken, ıstar dokurken ya da kirmen eğirirken söylemiştir.

Gönlü bir güzel ile eğlenmez, bir kişiye bağlanmaz. Erotik öğeler, şiirine sevmek ve sevişmek olgusuyla yansır. O bu olguyu sade bir dille ifade eder. Müstehcenlik onun dilinde bayağılaşmaz. Erotik öğeler bile bir başka güzellik arz eder. Sevgili, cinsellik motifleriyle daha da öne çıkar, belir-

ginleşir, şiirine etkileyici bir biçimde yansır. Kısa-
ca Karacaoğlan'ın hamuru sevgiyle yoğrulmuştur.
Aşk ve sevdâ işlediği konuların başında gelir. Sevgi
konusunda rüştünü ispat etmiş olması, dediğinin
herkes tarafından hoş karşılanmasını sağlamıştır.
Başka biri söylese affedilmez ama o söyleyince hiç
yadırganmaz. Onun söylemesi doğal karşılanır.
İçindeki fırtınaları hiç çekinmeden dile getirmiş
olması, hiçbir halk ozanının diyemeyeceğini de-
mesi yadırganmaz.

Tanrı kavramı ve din teması şiirinde önemi-
ce bir yer tutmasa bile, bu konudaki yaklaşımıyla
da kendi şiir geleneğine yine değişik bir bakış açı-
sı getirmiş ve sonraki kuşaklar üzerinde etkileyici
yönlendirici olmuştur. Karacaoğlan yaşadığı çağda
yetişmiş başka saz şairlerinin tersine, dil ve ölçü
bakımından divan edebiyatının etkisinden uzak
kalmıştır. Güneydoğu Anadolu insanının o çağ-
daki günlük konuşma diliyle yazmıştır. Kullandığı
Arapça ve Farsça sözcüklerin sayısı azdır. Yöresel
sözcükleri ise yoğun bir biçimde kullanır. Deyim-
ler ve benzetmelerle halk şiirinde kendine özgü bir
şiir evreni kurmuştur. Bu da onun şiirine ayrı bir
renk katar. Bu sözcüklerin birçoğunu halk dilinde
yaşayan biçimiyle, söylenişlerini bozarak ya da an-
lamalarını değiştirerek kullanır.

Şiirlerinde Kullandığı Dil

Karacaoğlan yaşadığı çağda yetişmiş başka saz
şairlerinin tersine, dil ve ölçü bakımından divan
edebiyatının etkisinden uzak kalmıştır. Güneydo-
ğu Anadolu insanının o çağdaki günlük konuşma
diliyle yazmıştır. Kullandığı Arapça ve Farsça söz-
cüklerin sayısı azdır. Yöresel sözcükleri ise yoğun
bir biçimde kullanır. Deyimler ve benzetmelerle
halk şiirinde kendine özgü bir şiir evreni kurmuş-
tur. Bu da onun şiirine ayrı bir renk katar. Bu söz-
cüklerin birçoğunu halk dilinde yaşayan biçimiyle,
söylenişlerini bozarak ya da anlamlarını değiştire-
rek kullanır.

Karacaoğlan, şiirlerinin kaynağını doğup bü-
yüdüğü göçebe toplumun geleneklerinden, içinde
yaşadığı, yurt edindiği doğadan alır. Çukurova,
Toroslar ve Gâvur Dağları'nda yaşayan Türkmen

aşiretlerinin yaşayış, duyuş ve düşünüş özellikleri
onun kişiliği ile birleşerek âşık edebiyatına yeni
bir söyleyiş getirmiştir. Onun önemli bir özelliği
de bir halk şiiri türü olan mani karakterli şiirler
söylemiş olmasıdır. Koşmalar, semailer, varsağlar,
türküler şiirleri arasında önemli bir yer tutar. Dize-
lerinin hemen hepsinde açık, anlaşılır, içli, özlü bir
söyleyiş birliği mevcuttur. Tüm türler arı ve duru
Türkçe ile süslüdür. Karacaoğlan'ın 1920'den bu-
güne yazılı kaynaklara geçmiş şiir sayısı beş yüzün
üzerindedir.

Karacaoğlan'ın dil, ölçü ve söyleyiş bakımından
farklılık arz etmesi, divan edebiyatının etkisinden
uzak kalması, şiirlerini birlikte yaşadığı insanla-
rın günlük konuşma diliyle yazmış olması önemli
özelliklerindedir. Dizelerinde Arapça Farsça söz-
cüklerin sayısı oldukça azdır. Dörtlüklerinde yöre-
sel sözcükler (Çukurova, Toroslar, Gâvur Dağları)
yoğun bir biçimde karşımıza çıkar. İncelendiğinde
içimizden birinin konuştuğu sanılır. O, halkın ve
yöresinin dilini en iyi kullanan ustalardan biridir.
Şiirde dil denince benim aklıma Karacaoğlan gelir.
Dörtlüklerinde kullandığı sözcükleriyle Toroslar-
da, Gâvur Dağlarında, Çukurova'da koyak koyak
dolaştırır bizleri. Çünkü o anamın, atamın dilini
kullanmıştır. Kullandığı dil ve şiirlerindeki akıcılık
ise günümüze ulaşmasını sağlayan önemli bir etken
olmuştur. Çünkü halk kendi gibi olanın peşinden
gider. Kendi gibi konuşanı tasvip eder. İşte Kara-
caoğlan bu özelliği en iyi uygulayan ustalardanır.
Şimdi onun dizelerinden seçtiğim bazı sözcüklere
bir göz atalım:

Göbelek: Mantar
Seyirtmek: Koşmak
İkrar: Söz vermek
Keleş: Güzel
Annaç: Karşı
Annacım: Karşım
Zıbın: Kadınların giydiği üç etek ya da uzun
elbise
Hamaylı: Muska
Daylak: Tülü devenin erkeği (dişi deveye de
daylak deniliyor)
Püren: İğne yapraklı bir maki türüdür.

Cahal: Cahil
Zibillik: Hayvan dışkılarının döküldüğü yer,
küllük.

Essah: Gerçek
Yunmak: Yıkanmak
Söbü: Daire, elips
Göynek: İç gömlek
Yolak: Patika, dağ yolu
Turaç: Daha çok sulak yerlerde yaşayan bir av
kuşu

Oflaz: Güzel, becerikli
Kavil yeri: Buluşma yeri
Yağlık: Başörtüsü
Uz: Sessiz, yavaş
Topak: Yuvarlak, daire
Tor: Acemi
Yeğîn: İştahlı, hızlı, şiddetli
Şahbaz: Becerikli, çabuk
Köşek: Bir yaşında dev yavrusu
Kuşluk tavı: Kuşluk vaktine yakın
Yuka: Derin olmayan
Emmi: Amca
Devinmek: Kaşınmak
Cırnak: Tırnak
Çapıt: Bez
Baz: Şahinin dişisi

Bu sözcükleri Toros Dağlı, Çukurovalı ve Gâvur Dağlı olanların bilmediği düşünülemez. Çünkü bu dil yöre insanın dilidir, anamın dili, babamın dilidir. Yöre insanı bu sözcüklerin geçtiği dizelerin anlamını sözlük kullanmadan çözümler. “İlk akşamdan vardım kavil yerine” dizesiyle başlayan koşması bahsettiğimiz özellikleri bünyesinde barındıran güzel bir örnektir:

*İlk akşamdan vardım kavil yerine
Öne gördüm kömür gözlüm gelmemiş
Bilmem gaflet bastı yattı uyudu
Bilmem o yâr bize küstü gelmedi*

*Benim yârim gide gide donandı
İkrar verdi cahil gönlüm inandı
Ayda geldi orta yeri dolandı
Seherin yelleri esti gelmedi*

*Unuttu mu abtı amanı netti
Başın alıp gayri diyara gitti
Benim mecbur olduğum fark etti
Zalim garaz etti kaçtı gelmedi*

*Karacaoğlan der ki devranım döndü
Gönlüm yücedeydi engine indi
Seherin yelleri şafağın bendi
Hani usul boylu sunam gelmedi*

Örnek olarak verdiğimiz Karacaoğlan'ın bu koşmasında anlaşılmayan bir sözcük gösteriniz. Bulamazsınız. Çünkü yok. İşte bu dil Karacaoğlan dilidir. Bu dil Toroslarda Çukurova'da, Gâvur Dağlarında kullanılan dildir. *Teneşir*, *yuma*, *yunmak*, *yumak* sözcükleri de Çukurova'da yoğun olarak karşımıza çıkar. Yöre halkı *yıkadım* demez, *yudum* der. *Yıkamak* anlamındadır. *Bulaşık yumak*, *çamaşır yumak*, *yıkamak* anlamında kullanılır. *Teneşir* ise ölünün yıkanacağı tahtadan yapılmış küçük tahtıdır. Cenaze *teneşir* tahtasında yunur. Yani yıkanır. Bu sözcük de Çukurova'ya hastır.

*Gözüm kaldı şu kaplanın postunda
Azrail de can almanın kastında
Döne döne teneşirin üstünde
Yunmayınca gönül yârdan ayrılmaz.*

Bu dörtlük de bizimle özdeşleşen, demek istediğini arı duru Türkçe ile anlatan bir yapıya sahiptir. Ustaların ustası bu dörtlükte “*teneşir*” sözcüğüne müthiş bir anlam yüklemiştir. Şimdi de divan şairlerimizden Harputlu Hayri'nin hüseyini makamında bestelenmiş “*Nolaydı yar nolaydı / Yâr bâde dolduraydı / Bu garip gönlüm için / Kanun icat olaydı*” uydurmalarıyla günümüze ulaşan ünlü şiirine bir göz atalım. Şiirin aslı şöyle:

*Sinemde bir tutuşmuş yanmış ocağ olaydı
Zülfün karalığında bezme çerağ olaydı*

*Meyhaneler kapısı bahtım gibi kapansın
Rindâne bâde içmek sensiz yasağ olaydı*

*Deşt-i cünûn içinde gezmezdi böyle gönlüm
Giysûların kemendi boynum da bağ olaydı.*

*Terk-i cünûn ederdi Leylâ gamıyla mecnûn
Bir gün yüzün göreydi âlemde sağ olaydı*

*Gülşen-serây-i hüsnün bir âh ile yıkardı
Kanun-ı aşk içinde cüz'i mesâğ olaydı*

*Efsaneler yazardım sevdâ-yı aşka dâir
Gamdan dilimde Hayrî hâl-i ferâğ olaydı*

Harputlu Hayri'nin bu nefis şiirinin bazı dizelerini anlamak, yorumlamak için Farsça ve Arapça bilmek ya da sözlük kullanarak çözümlenmek gerekir. Ama Karacaoğlan böyle mi? Elbette değil. O, şiirlerinde mümkün olduğu kadar Arapça, Farsça sözcük kullanmaktan kaçır, halkın anlayacağı dili kullanmayı tercih eder. O, halkın dilini çok iyi kullandığı gibi yörede kullanılan deyimlerle, özdeyişlerle ve benzetmelerle şiirinde kendine özgü bir dünya yaratır. Sözcüklerin birçoğunu halk dilinde yaşayan biçimiyle dile getirir. Bu da onun şiirine ayrı bir renk, ayrı bir lezzet katar. İşte Karacaoğlan'ı aziz kılan da budur.

Karacaoğlan'ın kullandığı dil: XVII. yüzyılın çağdaş âşıkalarının dilinin benzeri olup daha yalındır. Kısaca o halkın dilini kullanmıştır. Bu da çok doğaldır. Çünkü Karacaoğlan şehir, kasaba çocuğu değil, aşiret hayatını çok iyi bilen, yaşayan bir Türkmen çocuğudur. Elbette kullanacağı dil de kendi çevresinin dili olacaktır. O, halkın bugün de kullandığı, çoğu aydınların dilinde bulunmayan sözcükleri de dahi şiirlerinde kullanmıştır.

Şiirlerindeki Yapı

Karacaoğlan, halk şiirinin geleneksel yarım uyak düzenini ve yer yer de redifi kullanmıştır. Hece ölçüsünün 11'li (6+5) ve 8'li (4+4) kalıplarıyla yazmıştır. Bazı şiirlerinde ölçü uygunluğunu sağlamak için hece düşmelerine başvurduğu da görülür. Mecaz ve mazmunlara (nükteli sanatlı ince söz) çokça başvurması, söyleyişini etkili kılan önemli öğelerdir. Şiirsel söyleyişinin önemli bir özelliği de halk şiiri türü olan mani söylemeye yakın oluşudur. Koşmalar, semailer, varsağılar ve türküler şiirleri arasında önemlice yer tutar. Bunların her birinde açık, anlaşılır bir biçimde, içli özlü bir söyleyiş birliği kurmuştur.

Derlenen ve Bestelenen Şiirleri

1920'den bu yana büyük ustanın bugüne kadar yazılı kaynaklara beş yüzün üzerinde şiiri geçmiştir. Bunun 114 tanesi bestelenmiş; 20'si şarkı, 94 tane-

si de türkü formundadır. Türkü formunda bestelenenlerin 73 tanesi kırık hava, 23 tanesi ise uzun havadır. *Ben güzele güzel demem / Benim yârim gelişinden bellidir / Deli gönül gezer gezer gelirsin / İncecikten bir kar yağır / Ela gözüm yıktın benim evimi* dizeleriyle başlayan Karacaoğlan'ın çok bilinen dörtlükleri bestekâr Saadetin Kaynak tarafından şarkı formunda bestelenmiş. Sadi Hoşses, Alaeddin Yavaşca, Selahattin İnal, Mutlu Torun, Turhan Topper gibi ünlü bestecilere de Karacaoğlan şiirleri söz olmuş, adı geçen besteciler tarafından bestelenen Karacaoğlan şiirleri TRT şarkı repertuarına da geçmiştir.

Gönlümüzdeki Karacaoğlan

"Denebilir ki Karacaoğlan, gönüllerden doğmuş ve gönüllere gömülmüştür. Yaklaşık üç yüz yıl önce Karacaoğlan isimli bir ozan, ses olmuş telden, söz olmuş dilden dökülmüş Anadolu'nun o sevgi seline eriyip gitmiş. Tüm Anadolu, al yeşil giysili güzelleri, boz bulanık yaylaları, umutlu, umutsuz aşkları Karacaoğlan'ın türkülerinde dile getirmiş. Kimse nerede doğmuş, nerede yaşamış diye sormamış ama onda yaşamış, onda aramış kendini... Karacaoğlan olmuş Anadolu, Anadolu olmuş Karacaoğlan, Yunus Emre gibi onun da birçok Anadolu yöresi alıp basmış bağına. Çoğu halk şairi gibi Karacaoğlan'ın da yaşamı ile ilgili kesin bilgiler olmamakla beraber, hakkında edindiğimiz bilgiler halk söylencelerine dayanmaktadır. Ona göre, kişi yaşadığı sürece yaşamdan alabileceklerini almalı, gönlünü dilediğince eğlendirmelidir. Yaşama sevincinin kaynağı güzele, sevgiliye ve doğaya olan tutkunluğudur.

Karacaoğlan dizelerindeki estetiği halkından, halkın türkülerinden almıştır.

(...)

*Bilmem hayal gibi bilmem düş gibi
Geldi geçti boran gibi kış gibi
Şahin cırnağına düşmüş kuş gibi
Yoluk yoluk yoldu dert beni*

Karacaoğlan söylediği bu dörtlüklerinin üstüne kara bulut gibi çökmüş, müthiş bir anlam

yüklemiştir. Dörtlüklerin ifade ettiği anlamı hangi kâğıda kaleme sığdırabilir, ifade ettiği anlamı nasıl açıklarsınız. Bu nefis dizeler işte onun garip gön- lünün ifadesidir. O gönül, şahin cırnağına düşen kuşun yoluk yoluk yolunmasıyla, dertlerin yoluk yoluk yolmasını özdeşleştirmiştir.

*Ben seviyom can ile candan
İnsan kemlik görmez sevdiği yârdan
Canım esirgemem billahi senden
Götür sat pazara kölem var deyî
(...)*

*Karacaoğlan der ki yandım kül oldum
Aradım güzeli yanımda buldum
Ay doğup da şafak atmada sandım
Meğer yârin düğmeleri çözülmüş.*

Karacaoğlan eski geleneklere uyararak sazı ile bütün Anadolu'yu gezmiştir. Bunun böyle olduğun- u şiirler bize açıkça anlatıyor. Şiirlerinde Konya, Karaman, İçel, Tokat, Ankara, Aydın gibi yerlere kadar uzanmıştır:

Karacaoğlan'dan önce halk edebiyatı hiç kullanılmazken, İkinci Meşrutiyetten sonra millî edebiyat akımı başladığı zaman, millî zevke ve millî dile dönüş sonucu, Karacaoğlan'ın ünü ve etkisi meydana çıktı. Karacaoğlan'ın halk zevkine uygun ve divan edebiyatından uzak şiirleri çabuk yayılmıştır. Halk zevkini büyük bir güçle temsil eden Karacaoğlan, halk şiir geleneğine sonuna kadar bağlı kalmıştır. Karacaoğlan hemen hemen tüm şiirlerinde halk duyarlılığını öne çıkaran, halk düşüncesine bağlı kalan, halk beğenisine uygun bir havanın egemen olmasını sağlamıştır.

Halkın içinde yaşamış büyük kişilikler, halkın dili olmaktan başka bir çare bulamamışlar. Karacaoğlan halkımızın benimsediği, sahiplendiği bir kişidir. Onun söylemediği şeyleri ona mal etmek, onun kendi memleketinin insanı olduğunu söylemek bu benimsemenin ve bu sahiplenmenin sonucudur. Onun sevgilisi doğadır. Onun için de her zaman onunla sarmaş dolaştır. Karacaoğlan'ı doğadan kopmuş birisi olarak düşünemeyiz.

Halk edebiyatımızın güzeli anlatmada kullanılan en yalın dizelerini, şiir yükü en yoğun dörtlüklerini bu şiirde buluruz. Bu bakımdan Karacaoğlan

geleneği eşsiz derecede güzeldir, tektir. Karacaoğlan şiiri Güneyin toplum, gelenek, görenek ve doğa koşullarına sıkı sıkıya bağlıdır. Karacaoğlan bu ortak kültürü, usta ellerle yeniden yoğurmuş, ondan yeni bir bileşim, yeni bir şiir yaratmıştır. Bu yüzden bu dar çevreye sıkışıp kalmamış, doğduğu yerin de, çağın da üzerine çıkmış bütün bir millete ve bütün insanlara sesini sevdirmeyi başarmıştır.

Derin, köklü ve millî bir aşk olarak dil sevgisini, Türkçe aşkı vardır Karacaoğlan'da. Hemen hemen bütün şiirlerinde Anadolu'nun çıplak tabiat güzellikleriyle Türk güzellerini birleştirmeye, birini ötekine benzeterek övmeye çalışmıştır. Karacaoğlan, deyişleri günümüzde de halk arasında yaygınlığını korumakta, söyleyişindeki canlılık ve dilindeki arılıkla yüzlerce yıldır etkisini yitirmeden yaşamaktadır.

Yaşamı ve kimliği ile ilgili bilgiler yetersiz ve çelişkilidir ama bilinen bir Karacaoğlan kimliği vardır. Bu kimliğe göre Karacaoğlan Adana, İçel, Kahramanmaraş, Gaziantep, Halep yöreleri ile İç Anadolu'nun bazı yerlerini gezip dolaşan göçebe bir Türkmen obasının üyesiydi. Şiirlerinde geçen ve ancak gezip gören birinin bilebileceği kadar çok yöresel dağ, pınar ve yayla adları onun dilinde, kendi çevresinden söz eder gibi geçer. Âşıklık geleneğinin göçebe Türkmen âşıkları zincirinde baş halkayı oluşturan Karacaoğlan, şiirlerinde güzelleri överken soyut benzetmeler yerine, doğadan alınma benzetmeler kullanır. Onun şiirinde güzelin duruşu güvercine, yürüyüşü turna ve keklige, boynunun güzelliği ördeğe, bakışı ceylan ve şahine, yanaklarının allığı elmaya, boyunun uzunluğu serviye, dudaklarının kırmızılığı kiraza, sesi ise bülbüle ve kumruya benzetilir. Karacaoğlan, şiirlerinde insanlara öğütler verirken doğal olayların oluş biçiminden ve sonuçlarından da örnekler sunar. Göçebe Türkmen yaşayışının düşünce zenginliklerini dizelerine bilgece yansıtır. Şiirlerinin bütünü göz önünde bulundurulunca Karacaoğlan yalnız saz çalıp türküler söyleyen bir âşık olarak değil halkın binlerce yıllık bilgi, görenek ve davranış birikimini ustaca yansıtan bir halk bilgisi olarak karşımıza çıkar.

O nlar ki, ayakta iken de ve yanları üzerine yatarlarken de Allah Teâlâ'yı zikrederler ve göklerin ve yerin yaradılışı hakkında tefekkürde bulunurlar. İşte onlar şöylece tesbih ve niyazda bulunur dururlar: "Rabbimiz! Sen bunları boşuna yaratmadın, Sen münezzehsin, artık bizleri ateş azabından koru..." (Âli İmrân-191)

Tefekkür... Allah-u Teâlâ'nın insana bahsetmiş olduğu ikramlarından. Ölüm hakkında biraz tefekkür, belki ölmüş ruhlarımızı canlandırır da yaratılan hiçbir varlığın boşuna olmadığını idrak edebilmemizde ufak bir kapı aralar.

Ölüm ne demek? Ölümün bir şekli var mı? Sadece ruhun bedenden ayrılmasına mı ölüm diyoruz? Ölüm yalnızca insanlara mı mahsus?

Ölüm! Her mahlûkatın dünya hayatı içindeki son muhatabı... Yaratılanlar canlılık özelliğini farklı şekillerde kaybeder. İnsanların ölümü mahlûmunuz olduğu üzere ruhun bedenden ayrılması ile gerçekleşir. Peki, sadece insan mı ölür? Bitkinin solması da onun ölümü sayılmaz mı? Belki havanın ölümü de oksijenin olmadığı atmosferdedir. Peki, mekânlar canlılık özelliğini nasıl yitirir? Toprak, üzerinde bir bitki bitmeyince mi ölmüş sayılır? Çöller, aslında üzerinde bin bir çeşit tohumun filizlendiği verimli toprakların mı ölmüş hâlidir? Dahası, su hiç ölür mü? Ya da bir su nasıl ölür? /ölebilir?

Her can ölümü tadacaktır. Sonunda bize döndürüleceksiniz. (Ankebût-57)

Ölüm nedir? Aslında canlı olan kimdir/nedir? Rabbimizin yarattığı varlıkları kelimelerinin ardında nasıl keşfe sunduğunu Ölü Deniz ile tanışınca anlayacaktım.

Ürdün'ün başkenti Amman'a 57 km uzaklıkta ve deniz seviyesinin yaklaşık olarak 400 m altındaki dünyanın en alçak noktası olan Ölü Deniz, al-Bahr el-Mayyit (Ar.) / The Dead Sea (İng.) /Lut Gölü adlarıyla bilinir. Sırrı isminde saklı, ölüm üzerine algımın, görüşümün değişmesine sebep olan mekândır.

Mekâna yol alırken yüksekliğin azalması ile birlikte oksijen yetersizliğinden kaynaklanan boğucu bir hava sarıverir sizi. Yaz ayında gitmişseniz, düzgün nefes alamamanın sancısını bütün bedeninizde hissedersiniz.

Önünüze serilmiş deniz, adeta ölümün varlıkta şekil değiştirmiş hâli gibi, sakin ve durgun bir şekilde karşılar sizi. Ölü Deniz... Denizin hayatsız hâlini gördüğünüz zaman "Ölen deniz!", "Denizin ölüsü!", "Denizler de ölmüş!" ifadeleri gayri ihtiyari dilinizden dökülür.

Hz. Lut Peygamberin (a. s.) azgın kavminin yaşadığı ve bu toplumun helak olduğu yer olarak bilinir. Kavmin azgınlıklarına ve helakine şahit olan mekâna âdeta yaşananlar sirayet etmiş, deniz de kendisine Hak tarafından biçilen canlılık özelliğini inen azapla birlikte kaybetmiş. Sonrasında ise sanki deniz bir ceset gibi içinde hiçbir canlıyı barındırmamış.

"Lanete uğrayan mekânlardan hızla uzaklaşın!" Hadis-i Şerifine binaen bu mekânda çok kalmayı arzu etmiyorduk. Zaten mekân da sizi bunaltıcı havasıyla âdeta kovmaktaydı. Fakat Ürdünlüler bu mekânı çok sevmiş olacak ki kendilerine burayı piknik alanı olarak tahsis etmişler. Kıyı boyunca şezlongları, denize girenleri, denizden yüzemeyip çıkanları (çok tuzlu olduğu için başlarını girdiremiyorlar), denizin çamuru ile kadınlar için güzellik ürünlerinin hazırlanıp satıldığını şaşırarak izlersiniz. Uzaklardaki bizlerin mekâna nazarı ile ailecek gelip mangal keyfi yapan Ürdünlülerin hâlleri hiç örtüşmüyordu.

Dönüş yolunda... Ölü Deniz'den Madaba'ya geçerken yolların kenarındaki taşların bir yüzünün siyah olması birden dikkatimizi çekiyor. Sanki deniz, inen azapla ölmüş, taşlar da siyah kesilmiş. Siyah taşları görünce tekrardan haşyetler içerisinde kalıyoruz.

Ey her şeye gücü yeten Rabbimiz, ne kadar güçlüsün! Ne kadar büyük bir ilime sahipsin ki in-

sanların tahayyüllerinin üzerinde kapılar aralayarak büyüklüğünü gösteriyorsun. Biz ölümü canlı varlıklara atfederken, bir denizin dahi ölebileceğini bizlere öğretiyorsun.

Hayat kadar ölüm de bütün yaratılana yakışıyor, her canlı kendisine bahşedilen canlılık özelliğini kaybederek gerçekten ölümü tadıyormuş. Âlemleri tefekkür edip, insanın aynayı kendisine tutması, âlemlerde gördüğünü kendine nasıl uygulanması gerektiğini Şeyh Galip şöyle ifade eder;

“Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen,
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen.”

Etrafımıza dikkatle bakalım! Önümüze serilen varlıkların ölümü sebepsiz mi? Tüm âlem bizlere mesaj veriyor sanki. Ölüm, elimizdeki en sağlam gerçeğimiz! Âlemleri kendinde barındıran insanoglu, ruhun bedenden çıkmasını mı bekliyor ölmek için? Peygamber Efendimizin (s.a.s.) “Ölmeden önce ölünüz!” sözünün muhatabı olan insan, beden libası altında biraz tefekkür etsin, varlıkların ölümünden ders çıkarsın! Belki o zaman ölmeye talip olur da nefis ile vedalaşabiliriz. Belki o zaman “Âşıklar ölmez!” sözünü de idrak edebiliriz.

Gerçek bir Hak aşığı olabilmek ve ölmeye önce ölebilmek arzusu ile...

SENSİN TÜRKİYE’M

Eşin benzerin yok aziz vatanım,
Benim için cennet sensin Türkiye’
Hayatıma bin bir anlam katanım,
Tükenmeyen servet, sensin Türkiye’
Sevenlerin sevdan ile tutuşur,
Ormanında renkli kuşlar ötüşür,
Toprağında türlü nimet yetişir,
Harmanda bereket sensin Türkiye’
Ulu dağlarının dumanı, sisi,
Yamaçlarda sergen çiçeğin süsü,
Gülün açılması, bülbülün sesi,
Âlemdeki zîynet sensin Türkiye’
Havan tertemizdir, suyun güzeldir,
Düğünün, derneğin, toyun güzeldir,
İnsanların merttir, huyun güzeldir.

Sıladaki hasret sensin Türkiye’
Tarihe destandır altın çağların,
Münbit toprakların, yeşil bağların,
Zengindir denizin, dolu ağların,
İlelebet rağbet sensin Türkiye’
Ta Orta Asya’ya uzanır yurdun,
İmparatorluklar, devletler kurdun,
Dosta hep dost oldun, haini vurdun,
Bileğimde kuvvet sensin Türkiye’
İnsanlığa örnek nişanelerin,
Seni candan sever mestanelerin,
Dillere destandır efsanelerin,
Şirin ile Ferhat sensin Türkiye’
Alpaslan, düşmanı getirdi dize,
Malazgirt zaferi taç ölkemize,
Anadolu artık yurt oldu bize,
Başarıda hikmet sensin Türkiye’
Mevlana’yla kalpten kalbe coşarak,
Hacı Bektaş ile dosta koşarak,
Yunus ile sevgi dolup taşarak,
Ahi Evran, sanat sensin Türkiye’
Fatih, İstanbul’u ölkeme kattı,
Kanuni, yüzlerce zaferi tattı,
Barbaros’la haçlı sulara battı,
Dünyada cesaret sensin Türkiye’
Ölkemin timsali ay ile yıldız,
Örnektir cihana ana, oğul, kız,
Şimşekte bulunmaz Türklerdeki hız,
Yaradan’dan rahmet sensin Türkiye’
Türk bayrağı dalga dalga şanıyla
Mehmetçik renk vermiş şehit kanıyla,
Kutsaldır vatanım dört bir yanıyla,
Atatürk’e hürmet sensin Türkiye’
Ateşle çevrilsen hep sağın, solun,
Şefkatlidir elin, güçlüdür kolun,
Mutlu yarınlara açıktır yolun,
Doğruluk, adalet sensin Türkiye’
Kendinle, herkesle oldun barışık,
Hep seni anlattı binlerce âşık,
Türkü, mani, ninni, hikâye, koşuk,
Erenlerden himmet sensin Türkiye’
Harika Türkçe’yle yıkanmış dilim,
Heybemdeki nakış, evimde kilim,
Cömertlik, güzellik, bilgelik, ilim,
Kalemdeki kudret sensin Türkiye’

Harika UFUK

Peygamber efendimiz, bir hadis-i şerifinde “Âlimin ölümü, âlemin ölümü gibidir” buyurmuştur. Bu kutlu sözün mana ve ehemmiyetini Prof. Dr. Ziyat Akkoyunlu hocamızın bu dünyadan göçüşüyle idrak ettim. Ölüm, neler anlatıyor bizlere. Dün gördüğümüz, bizim gibi nefes alan, yiyen, içen, gülen, ağlayan birisinin şimdi sessiz bir musikiye karışması... Beklenmedik bir anda yahut beklenen bir sonda... Meçhule giden bir gemiyle buralardan ayrılan yolcuların ardından, biz limanda kalanlar neler anlıyor, neler duyuyoruz? Bir deniz var içimizde, gönüllerimizden taşar damlacıkları, sığmaz ufuklara bulutlarımız. Ziyat Akkoyunlu gibi bir dev şahsiyetin, bir ulvî âlimin “gelimli dünya, gidimli dünya, son ucu ölümlü dünyadan” göçüşüyle, “bir âlemin bir âlimle ölümüne” şahit olmuştum. Birkaç sene önce aramızdaydı Ziyat hocamız. Ayın on dördü gibi parlayan yüzüyle ruhumuzdaki nazlı çiçekleri açtırdı. Bilirdi, bildiğini bizlere en güzel şekilde anlatırdı. Sadece bu kadar mı? Hayır tabi ki. Onun yüksek şahsiyeti, derin ilmî ve samimî yakınlığını anlamak için kelimeler kifayetsiz kalır. Benim kuşağım Ziyat hocamızın son lisans öğrencilerindedir. Yani bir perde daha kapanırken son anda yetişenlerdeniz. Bir başka ifadeyle, Allah’ın sevdiği kullardanmışız ki Allah bize Ziyat hocamızın rahle-i tedrisinden geçmeyi nasip etti diyorum. 1946 yılında başlayan bir ömür, 40 yıllık bir gurbet ve daima içinde yanan Kerkük hasreti... Tanınmış bir Türkmen ailesine mensup olan Ziyat Akkoyunlu’nun babası Mecit Bey ve amcası Sait Bey, Kerkük’te önemli görevlerde bulunmuşlardır. Ziyat hocamızın, “Hamit, Müfit, Nihat ve Ümit” dört erkek kardeşi daha vardır. Ailenin en büyük çocuğu Hamit Akkoyunlu ile en küçük çocuğu Ziyat Akkoyunlu, Hakkın rahmetine kavuşmuşlardır. Hocamızın yakın dostu Suphi Saatçi’nin belirttiğine göre Ziyat hocamızın amcasının oğlu Halit Akkoyunlu, 1981 yılında idam edilmiş, öğretmen ağabeyi Nihat Akkoyunlu ise 20 yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Ailenin bir bölümü sürgüne

tabi tutulmuş, bir bölümü de Türklük dünyasının yüreği Türkiye’ye sığınmışlardır. Ziyat Akkoyunlu, liseyi Kerkük’te tamamladıktan sonra Bağdat’ta iki yıl okumuş, daha sonra Türkiye’ye gelmiş, burada 1976 yılında Ankara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olmuştur. Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde başladığı yüksek lisansını 1978 yılında bitirdikten sonra, doktorasını da aynı bölümde 1982 yılında tamamlamıştır. Öğretim görevlisi olarak Gazi Üniversitesine atanan Ziyat Akkoyunlu, 1986’da halk bilimi doçenti oldu. 1989’da Hacettepe Üniversitesine geçen Akkoyunlu, 1992 yılında profesörlüğe atandı. Denizli’deki Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesinin kurucu dekanlığı vazifesinde de bulunan Prof. Dr. Ziyat Akkoyunlu, aynı üniversitede rektör yardımcılığı da yapmıştır. Daha sonra Hacettepe Üniversitesine dönen hocamız vefatına kadar buradaki vazifesini sürdürdü. Hocamız, 1985 yılında Canan hanımla evlenmiş ve bu evlilikten iki evlat sahibi olmuştur. Oğlunun adı Mete, kızının adı Bükteredir. Sadece ismini bildiğim Canan Hanım ile hocamızın vefatının birinci yılındaki anma töreninde tanışmıştım. Daha sonra Canan Hanımın Hacettepe Üniversitesi Dil Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezinde okutmanlık vazifesinde bulunduğunu öğrendim. Canan Hanım, son derece zarif, nazik ve kültürlü bir hanımefendi idi. O anma gününde, içli bir şarkıyı andırırçasına gözlerinden süzülen yaşları unutmam mümkün değil.

Gurbet, ayrılık ve hasret... Hocamızın “Kerkük” dediğinde gözlerinde parlayan üç büyük kelime... Saddam dönemidir, Akkoyunlu ailesi de baskı ve zulmet karanlığındadır. Acılar, idamlar ve sürgünler art arda gelir. Vatanından uzakta böyle bir hasretle, müthiş bir ayakta kalma mücadelesinin örneğidir Ziyat hocamız. Bin Bir Gece Masalları üzerine muazzam bir eser ortaya koyan insan, gerçek hayatın bin bir zorluklarından çıkmıştır. Ziyat hocamızı tanıyıp da sevmeyen kimseyle karşılaşmadım. Çünkü Ziyat Akkoyunlu dediğimde

kesret değil vahdet, hüzn değil saadet, zulüm değil merhamet aklımıza gelir. Tam anlamıyla bir kültür adamıydı. Özellikle çalıştığı alan, eserleri ve mizacı bize onun geniş bir kültürel birikime sahip olduğunu gösteriyor. İlmîni ve bilgisini bir elbise olarak giymezdi. Çünkü ona göre bilgi, bir şatafat, gururlanma ve kibirlenme mevzuu değil, öğrencilerine gönül rızasıyla verdiği birer nimetti. Onun işi övgü almak değil, bilgi vermektir. Evet, böylesine mümtaz ve müstesna bir hocamız vardı. Peki ben o müşfik bakışları ne zaman gördüm? Beytepe'ye geldiğim ilk günlerdi... Ekimde sararmış yaprakların yollarımızı süslediği günler. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde dersler yeni yeni başlıyor, biz de hocalarımızla tanışıyoruz. Yine bir gün sınıfta, arkadaşlarla hep beraber oturuyor, Osmanlı Türkçesi dersinin başlamasını bekliyorduk. Sınıf kalabalık olduğundan konuşmalar birbirine karışıyor “Çok zor soruyormuş... Biraz sertmiş” gibi sözler kulağıma çalındı. Gerçi o günlerde hocamızdan biraz çekinsem de daha sonra, kendimi Prof. Dr. Ziyat Akkoyunlu'nun odasında Kerkük yemeklerini konuşurken bulacaktım. İşte onu ilk kez o derste görmüştüm. Hocamız, onu gördüğümüz ilk günden son gördüğümüz güne kadar da ima şık ve zarif giyinişiyle karşımızda durmuştu. Elbisesinden ayakkabısına, tepeden tırnağa kadar hayatının sonuna kadar bu zarifliğini elden bırakmamıştı. Müşfik bakışları, ilmî bilgisi, derin duygularla ulvileşen manalı gözleri ve Kerkük'ümüz kadar tertemiz kalbi ile tanıdığım bu büyük âlime karşı gönlümde, sonsuz bir hürmet duyuyorum. Sevdiğiniz bir hocanız üniversitenizin ilk yıllarında size derslerde samimî ve derin bir alaka gösteriyor, iyi bir hoca, sohbetine candan bir dost, hatta bazen 40 yıllık bir tanıdığımız... Hocamızın rahle-i tedrisinden geçenler iyi bilirler ki, hocamız Osmanlı Türkçesi'nin yaşayan üstatlarından. “Kolay Osmanlıca” (2009), onun bu alanda verdiği çok kıymetli bir eserdir. Biz öğrencileri, bu kitapla Osmanlı Türkçesini öğrenmek için ilk adımımızı atmıştık. Hocamızın derslerini “ıştikak avı” olarak adlandırmıştım. Yıllardır duyduğumuz kelimeleri bir cerrah titizliğiyle ayıran hocamızın sayesinde kelimelerin türevlerini, aralarındaki türeme ilişki-

lerini belirli kurallar içinde öğreniyor, “feale fâil mefûl” kalıplarından başlayarak acemice ıştikak avcılığı yapmaya çalışıyorduk. Hocamız, Osmanlı Türkçesini bizimle buluşturandı. Aynı zamanda Türk halk bilimi araştırmalarının önemli bir ismiydi Prof. Dr. Ziyat Akkoyunlu. Bin Bir Gece Masalları, Kerkük mutfağı, Divanu Lügati't-Türk, Kerkük mani ve hoyratları başta olmak üzere halk kültürü ve folklor alanında birçok tebliğ sunmuş; Türk Dili, Türk Kültürü, Türk Kültürü Araştırmaları, Türkbilgi, Millî Folklor, Kardeşlik, Fuzulî gibi birçok dergide makaleleri yayımlanmıştır. Hocamızın kaleme aldığı eserler, özellikle folklor, halk edebiyatına ve Türk diline dair yazdıklarının son derece kıymetli haizdir. Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun hocamız ile yaklaşık 20 yıllık birikime sahip kıymetli bir Dîvânü Lügâti't-Türk çalışması yapmış, ancak hocamız eserin neşrini göremeden hayatını kaybetmiştir. “Irak Muasır Türk Şairleri Antolojisi” (1991) ve “Bin Bir Gece Masalları” (2012) da hocamızın iki önemli eseridir. Bu değerli çalışmalar, elbette hocamızın entelektüel ve akademik birikiminin yanında Türklüğe bağlı olan bir şahsiyetti. Hocamızın bilimsel çalışmaları, Irak ve Türkiye Türklüğüne büyük birer hizmettir. Prof. Dr. Ziyat Akkoyunlu, Türk ilmî çalışmalarıyla şaşmaz bir yolda devam edip, Türk dil ve kültürünün tanınmasında, tanıtılmasında ve yayılmasında önemli katkılar sağlamıştır.

Hocamız nükteyi seven bir mizaca sahipti. Onunla bir kere konuşan insan, onun sohbetine doyamazdı. Hocamız, samimiyet ve sevgi zinciriyle bir bağ kurardı karşısındaki kişiyle. “Amcam Kaşgarlı Mahmûd”u tanımayanımız var mı mesela? Yer yer o tatlı diliyle bizlere fıkralar anlatıyor, yer yer de Kerkük kültüründen büyük bir zevkle bahsediyordu. Kerkük'ten bahsederken gözlerinin içi gülüyordu. Çünkü hocamız, “Kerküklüyem men özüm/ Kulak ver dinle sözüm/ Canlar Kerküğe kurban/ Evvel başta men özüm” ruhunu kocaman yüreğinde taşıyordu. Prof. Dr. Ziyat Akkoyunlu, yüreğinde Kerkük özlemini taşımış, kalemiyle Kerkük'ü yazmıştır. Hocamızın hastalığı günbegün ilerlerken tek duamız onun bir an önce sıhhatine kavuşup derslere geri dönmeyiydi. Hocamız,

12 Mart 2013 Salı günü, 67 yaşında iken Yunus gibi “Kalanlara selâm olsun” diyerek bu dünyadan göç eyledi. Onun ölümüyle bir hüznün karanlığına girdim ve gönlümde yanan bir kandilin söndüğünü hissettim. İlme, fikre, Türklüğe, kültüre adanmış hayat, Yahya Kemal’in ifadesiyle “Asude bahar ülkesine” gitmişti. 14 Mart Perşembe günü yıllarını verdiği Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde hocamız için bir veda töreni yapıldı. Hocamızın tabutu gözlerimin önündeydi. Prof. Dr. Metin Özarslan hocamızın törende yaptığı duygu yüklü konuşmadan sonra, bazı hocalarımız ve arkadaşlarımız Ziyat hocamız ile ilgili anılarını, ona karşı duydukları sevgiyi anlattı. O anda boğazım düğümlendi, sadece gözlerimden yaş süzüldüğünü fark ettim. O an şöyle dedim: “İlmini dokudun kaleminle sılada/ Kerküklü bir âlim yatar bu musallada”. Yanımdan, arkamdan gelen gözyaşlarının ve hıçkırık seslerinin aslında hocamız için yükselen sessiz ağıtlar olduğunu biliyordum. O manzara beni çok duygulandırdı. Hakikî sevgiyle örülmüş gönül bağı böyle bir şey olsa gerek. O dağ gibi adam, merhamet yüklü gözlerini yummuştu artık. Öğle namazına müteakip Karşıyaka Mezarlığı’nda onu sonsuzluğa uğurladık. Çiçekleri çocukları gibi seven hocamız, çiçeklerle veda etti çocuklarına. Ziyat hocamız bugün de kalbimde yaşıyor. Ona karşı ilk günkü duyduğum hürmeti ve sevgiyi hâlâ duyuyorum. Tabi bu duygularıma tarifsiz bir hasret de eklendi. Hocamızın Türk diline, Türk halk bilimine ve Kerkük halk kültürüne yaptığı hizmetlerini unutmayacağız. Ruhun şad, mekânın cennet olsun hocam... Size, hocamızın Hakka yürüyüşü üzerine yazdığım “Ağıtım” adlı şiirin son bölümünü takdim ediyorum:

*Ağla kardaş ağla, hoyratlar sustu bugün
Gözyaşını dök, ağıtlar koynumda bugün*

*Hasretem men okuduğum nice ağıtta
Deli gönlüm hırçın, uzak yâr anayurtta*

*At geçer, Fırat akar, Türkmencilinde yas
Özümü kara bağlar, sıra dağlarda yas...*

ÖLÜMÜ ÖLDÜRMEK

Ölümü öldürenler, ölmek tuzağından kurtulur
Dünya, ukba arasındaki seferden, uzak olur

Ah mine’l-aşk dercesine, derim daima Allah Allah
Bilirim yok başka İlâh, şüphesiz başka yok illallah

“Mutu kable en temutu”ya açanlar kapanmayan
bir kucak
Fanilik endişesine son verip, kazanır sönmez bir
ocak

Âh ederek mine’l-fırak, hiç durmadan hece hece
Bekaya müştakım, telâffuzum budur, gündüz gece

Her şeyde, her yerde, ondan başka yok bir nesne;
var olan bir
Tüm minarelerden yükselmiyor boşuna, beş vakit
Tekbir

Milyarlarca insan varsa da özünde hepsi de ayrı ayrı
Maddeten ve manen karşıt yekdiğerine, olmuş
gayrı gayrı

Bütün insanlar gösteriyor sadece Bir’i
Kesret saklıyor bağrında, tevhit denen Tek’i

Ölmeden önce Cennete girmeyi, kim istemez?
İşte size sağlar bunu, o sırrı bilir bilmez

Öyle ise durma koş, henüz kalmadın geç
Bir an önce, cinan-ı cenana, manen göç

Oturup başköşeye, şöyle bir kurul
Fani dünyanın içlerinde, bir durul

Nerde nasıl olsan göreceksin, nasılmış ebedî Cen-
net?
Dünya meşgalesinden bulamazsın, en küçük bir
eziyet

Muhsin BOZKURT

CAHİT SITKI TARANCI'NIN "İNSANOĞLU" ŞİİRİNİN RUS BİÇİMCİLİĞİ PENCERESİNDEN YENİDEN OKUNMASI

Fatma Şükran ELGEREN

Özet

Esere dönük eleştiri alanında nesnel bir tutumla hareket etme iddiasında olan biçimcilik kuramı, eleştiride asıl malzeme olan sanat eserine yoğunlaşır. Bu çalışmada Cahit Sıtkı Tarancı'nın "İnsanoğlu" isimli şiirinin söz konusu kuram doğrultusunda incelenmesi amaçlanmış ve şiir dili temel alınarak şiirde kullanılan ifadelerin önemine değinilmiştir. Bu kapsamda öncelikle Rus biçimcilerinin görüşleri ve Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiir anlayışı ortaya konarak aralarındaki paralellik üzerinde durulmuş, ardından şairin "İnsanoğlu" isimli şiiri biçimcilik kuramı çerçevesinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cahit Sıtkı Tarancı, İnsanoğlu, Rus biçimcileri, alışkanlığı kırma, farklılaştırma

Giriş

Biçimcilik, Rusya'da 1915 ile 1930 yılları arasında ortaya çıkan bir eleştiri akımıdır ve yapısal dilbilimin ya da en azından Prag Dilbilim Çevresi'nin temsil ettiği akımın kaynağında yer alır (Todorov, 1995: 17). W. Kasack, Rus biçimciliğinin Viktor Şklovski tarafından 1914 yılında yayımlanan *Sözcüğün Yeniden Canlandırılıp (Voskreseniye Slova)* makalesiyle adını duyurduğunu belirtir. Ünlü isimleri arasında Boris Tomaşevski, Boris Eichenbaum, R. Yakobson ve Yuri Tinyanov'un bulunduğu biçimciler, edebiyatta psikolojik, sosyolojik, biyografik ve tarihsel eğilimlerle incelemeye tamamen karşı çıktılar ve edebî esere bir "araç" olarak bakılamayacağını savundukları için özellikle politik cephelerden ağır eleştiriler aldılar (Parer, 2002: 48). Onlar edebiyat incelemesinde eserden hareket etmekten yana bir tutum sergilediler ve ilk iş olarak edebiyat eserini diğer eserlerden ayıran bir mihenk olarak gördükleri biçimsel özelliğin, yani yazınsallığın ne olduğu sorusuna cevap aradılar. Yazınsallığı, dilimize *alışkanlığı kırma* şeklinde çevrilmiş olan *ostranenie* kavramıyla açıkladılar. Yazınsallığın özünü bu kavramda gören biçimciler metnin bunu nasıl sağladığı sorunu üzerinde yoğun-

laştılar. Biçimcilere göre kullanmalık dil bir meram anlatma aracıdır ve biz onu kullanırken dilin bilincine varmayız. Oysa şair bu dili bozar, büker, altüst eder ve alışılmadık yeni bir düzene sokar. Sonuçta dil bu alışılmadık kisvesi ile bizi silkelere ve dile getirdiği her ne ise onu yeni bir gözle görmemizi sağlar (Moran, 2012: 178). Çünkü "*alışkanlık nesnelere görmemizi, hissetmemizi engeller; gözümüzün bunlara takılması için biçimlerinin bozulmuş olması gerekir*" (Todorov, 1995: 18). Biçimciler sanat eserinde "ses" üzerinde yoğunlaşır, ayrıca okurun inancıyla yazıda vurgulanan inancın uyuşması onlara göre gereksizdir (Ünal, 2003: 289-290).

Viktor Şklovski "*Teknik Olarak Sanat*" adlı yazısında sanat denilen şeyin yaşam duygusunu vermek, taşın taştan olduğunu duyurmak için var olduğunu söyler. Ona göre sanatın amacı nesneyi bilinen olarak değil, görünen şey olarak vermektir. Sanatın tekniği ise nesnelere farklılaştırma (yabancılaştırma), algılamının zorluğunu ve süresini artırma tekniğidir (Todorov, 1995: 72).

Amerikan biçimcileri de edebiyat eserinin kendi kendine yeterli olduğunu ve eserin değerlendirilmesi için gerekli olan bütün verilerin kendi içinde yer aldığını bu nedenle metin dışına taşan her şeyin gereksiz ve yersiz olduğunu savunur. Eserin anlamı yazardan kopmuş olan metinde olduğuna göre anlamın aranması gereken yer de yine metindir (Moran, 2012: 208).

Rus biçimciliği üzerinde kısaca durduktan sonra Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiir anlayışı ve şiirde biçim hakkındaki görüşlerine eğilmek yerinde olacaktır.

İlk şiirleri henüz lise son sınıftayken yayımlanan şair, "*Şiir nedir?*" sorusuna "*Edebiyat yapmayı, büyük söz etmeyi sevenler için şiir ne değildir ki!*" sözleriyle cevap verir. Ona göre şiir bir çığlık, bir ilân-ı aşk, bir umut, bir kurtuluş hatta sallanan bir yumruktur: "*Şiir bir deyiştir, sözcüklerle güzel biçimleri kurmak sanattır*" sözü şair için, her sözcüğün uygun yerde kullanılması yani sözcüklerin

dizeyi gerçek manada ortaya çıkararak bir yerli yerindeliyle sıralanması gerektiğini anlatır. Şair, *Baki Efendi, Yahya Kemal, Nâzım Hikmet, Ahmet Muhip ve Orhan Veli'nin* aynı şeylerden söz etmemelerine rağmen şairlikle vasıflandırılmalarını, şiirin şundan bundan söz etmeyip güzel biçimler kurmak sanatı olduğuna inanmalarıyla açıklar (Tarancı, 1998: 16-17).

Cahit Sıtkı Tarancı, aynı zamanda okul arkadaşı olan Ziya Osman Saba'ya yazdığı bir mektupta "şiirde biçim"den ne anladığını şu sözlerle ifade eder: "Şiirde biçimden ne anladığımı da sırası gelmişken söyleyeyim. Söylemek istediğim şeyin –duygu, hayal, düşünce, izlenim vb.- nasıl söylemek istediğimi sezerek, keşfederek, onu o şekilde söylemeye biçim diyorum." Cahit Sıtkı'ya göre şiir, istediği biçimi şairine kabul ettirmelidir. Şair de şiirin bu hasretini bilerek ona o biçimi verebilmelidir. Şiir, şairin karpisinin ya da alışkanlığının tutsağı olmayıp kendi hayatını yaşmalıdır (Tarancı, 1998: 19). Cahit Sıtkı'nın özellikle *şiir, şairin tutsağı olmayıp kendi hayatını yaşmalıdır* ifadesi biçimcilerin, eserin anlamının yazardan kopmuş olduğu ve bu sebeple anlamın yazardan da bağımsız olarak salt eserde aranması gerektiği görüşüyle çok belirgin bir paralellik göstermektedir.

Todorov'un Rus biçimcilerinin metinlerini derlediği eserinde yer alan Ritm ve Sözdizim adlı yazısında Osip Brik şiirsel yaratımı şöyle ifade eder: "Şair düşüncesini önce düzyazı olarak yazar, sonra da bir ölçü (vezin) elde etmek amacıyla sözcüklerini değiştirir. Eğer kimi sözcükler ölçünün gereklerine uymazsa, şair kendinden bekleneni karşılayınca ya kadar yerlerini değiştirir ya da yerlerine daha iyi uyan başka sözcükler koyar" (Todorov, 1995: 130). Buradan hareketle bakıldığında Cahit Sıtkı'nın, şairin şiirle olan münasebetini anlattığı şu sözleri biçimcilerin yukarıda zikredilen görüşleriyle yakından ilgilidir: "Sözün kıyası, şair, çocuklarına hep aynı renk ve biçimde elbise giydirmek isteyen babadan çok, küçük kardeşlerinin hangi renk ve biçimde elbise içinde daha güzel daha sevimli olabileceklerini, onların davranışlarından ve sözlerinden anlayarak onlara istedikleri renk ve biçimde elbise giydiren bir ağabey, anlayışlı bir ağabey durumunda olmalıdır.

Şiirlerimdeki ses ve mimari çeşitlenmesinin sebebi de budur. Bu gerçeği ta ilk şiirlerimden beri anlamışım ki daha o zaman yeni vezinler aramaya, taktii kaldırmaya, kullanılmış vezinlerden alışılmamış sesler çıkarmaya çalışmışım" (Tarancı, 1998: 19-20).

Rus biçimcileri için bir başka önemli husus da şairin dil karşısındaki tutumudur. Çünkü bize kanıksadığımız şeylerden taptaze duygu ve yaşantılar getirecek olan, alıştığımız kullanmalık dilden farklı bir dildir. Bu dil alışılmamış düzenlenişinden ötürü bir şey bildirmek amacı taşımaktan ziyade, kendisi ön plana geçerek âdeta kendi düzenlenişini sergiler (Moran, 2012: 178-179). Cahit Sıtkı'ya göre de *güzel biçimleri kurmak sanatı* olan şiirin anlatım aracı dil, geci ise sözcüklerdir. Bu yüzden şiir yazmak isteyen kişi dilin bütün kurallarını iyi bilmeli, sözcüklerini de sınıf arkadaşları gibi yakından tanıyarak hangisinin nerede ve nasıl kullanıldığında kendisinden bekleneni karşılayacağını kavramış olmalıdır (Tarancı, 1998: 17).

Bu noktadan itibaren, temel alınan bilgiler ışığında şairin "İnsanoğlu" şiirinin incelenmesine geçilebilir.

Rus Biçimciliği Çerçevesinde İnsanoğlu Şiirinin İncelenmesi

İNSANOĞLU

Âdem'le Havva'dan geldiğim doğru;
Vuruldu bir kere elma dalına
Hâlâ aklımda o Tufan yağmuru;
Şükür çıktığıma Nuh'un salına.

Ölmek varsa günün birinde gayri,
Göz nuru, el emeği, alın teri
Yaşadığım iyi kötü günleri
Değişmem hiçbir cennet masalına (Tarancı, 1998: 144)

Şiirin başlığı olan "insanoğlu" kelimesi sözlükte "insan, âdemoğlu"¹ anlamlarına gelen tekil bir isimdir. Fakat kelime "İnsanoğlu çiğ süt emmiştir" örneğinde olduğu gibi bütün insanlık âlemini kapsayan bir anlam genişliğine de sahiptir. Şiirin ilk dördünlüğünde yer verilen özel isimlerin uyandırdığı

1 Şiirde üzerinde durulan bütün kelimelerin anlamları, Türkçe Sözlük, (1998), C. I-II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankaradan alınmıştır.

çağrışımlar, kelimenin sözü edilen bu anlam genişliğinden faydalandığını gösterir. İkinci dörtlüğe geçildiğinde ise şair bu kalabalıktan sıyrılarak bir birey olarak şahsî duyusunu anlatmaya koyulur. Bu açıdan düşünüldüğünde başlık ilk dörtlükte çoğul anlamda bütün bir insanlığa işaret ederken ikinci dörtlükte “*insan oğlu*” şeklinde de okunabilecek ve tekil manayı çağrıştıran işlevsel bir kullanıma sahiptir.

Şiirin, genel hatları itibariyle ele alındığında iki dörtlükten oluştuğu ve hece ölçüsünün on birli kalıbıyla yazıldığı görülür. Dörtlüklerin kafiye düzeni birbirinden farklıdır. Aktarılan duygular ve üslup zaviyesinden bakıldığında da dörtlükler arasında farklılık görülür. Özel isimlerin çağrışım değerlerinden faydalanarak âdemoğullarının müşterek geçmişinden söz eden ilk dörtlük çapraz uyakla verilirken şairin kişisel bir tercihini anlatan ikinci dörtlükte ise düz uyak kullanılmıştır. Dolayısıyla içerikle birlikte şiirin tonunda da bir değişme olduğu gözlenir.

“*Âdem’le Havva’dan geldiğim doğru*” dizesi semavi kitaplara göre, yaratılan ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem’in dolayısıyla “yaratılışın” kabullenilişini anlatır. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de bu durum: “*Allah, sizi tek bir nefisten yarattı. Sonra ondan da kendi eşini var etti.*”² “*Allah katında İsa’nın durumu Âdem’in durumu gibidir. Âdem’i topraktan yarattı, sonra ona “ol” dedi o da hemen oluverdi.*”³ ifadeleriyle ortaya konur. Tevrat’ta ise Âdem’in altıncı günde yeryüzünde yerin toprağından yaratıldığı bilgisi yer alır (Bolay, 1988: 359).

Dizenin sonunda yer alan “*doğru*” kelimesi dörtlüğün ilk iki dizesine sindirilmiş bir anlatım tarzının anahtarıdır denebilir. Burada şair sanki kendisine bu yolda sorulan bir soruyu cevaplıyor, hakkında üçüncü şahıslarca ortaya atılan bir durumu doğruluyor gibidir. Eğer dize “*Âdem’le Havva’dan geldim*” şeklinde, bildirme kipiyle çekimlenmiş bir fille bitirilseydi yukarıda zikredilen anlatım tarzı belirginleşmezdi.

Şiirin ikinci dizesine geçildiğinde seçilen kelimelerin işlevsel açıdan dikkat çekici olduğu görü-

lür. Dizede geçen “*elma dalı*” ifadesi yine semavî kitaplarda adı geçen yasak meyveyi simgeler. Birçok şair ve yazarı gizemiyle peşinden sürükleyen bu yasak meyvenin ismi Kur’an-ı Kerim’de yer almaz. Tevrat’ta ise bu meyve sembolik olarak buğday diye tarif edilir. Üzüm ve incir olarak yorumlayanlar varsa da bu durum kutsal kitabın zorlanmasından öteye gitmez. Bu belirsizliğin sebebi aslında yasak meyvenin bir sembol olmasıdır. Bu açıdan İslam’da yasak meyve Tanrı emrine karşı gelmeyi ve mükemmelliğin kaynağından uzaklaşmayı ifade ederken Hıristiyan yorumcularına göre kadınla erkek arasındaki cinsî yakınlaşmanın yasak olması anlamına gelir. Hıristiyanlıktaki ruhbaniyet anlayışı da bu telâkki ile ilgilidir (Bayat, 2008: 617-618). Şiirde aslında nevi belirsiz olan bu yasak meyvenin “*elma*” olarak nitelenmesi elmanın eskiden beri sanatçıların hem ideallerini (kızıl elma) hem de duygu ve düşüncelerini anlatmada kullandıkları bir meyve oluşuyla açıklanabilir (Gülendam, 2008: 482). Bu bilgilerle değerlendirildiğinde “*Vurulduğum bir kere elma dalına*” ifadesi daha ilk dizede tüm insanlığın cediti olarak görülen Hz. Âdem’in hatasına ortak olmayı anlatır. Zira Kur’an-ı Kerim’de “*Ey Âdem, sen ve eşin cennete oturun, ikiniz de dilediklerinizden yiyin ama şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.*”⁴ şeklinde ikaz edilen Hz. Âdem ve Havva Tevrat’ta ise “*Bahçenin her ağacından ye fakat iyilik-kötülük, bilme ağacından yemeyeceksin, yersen ölürsün (Tekvin 2: 5-23).*” (Bayat 2008: 619) ifadeleriyle uyarılmış fakat bilinen son gerçekleşmiş ve bu ilk insanlar bir ceza olarak yeryüzüne indirilmiştir. Şiirde dikkat çekici olan ise bu durumu kabullenmeden öte, elma olarak nitelenen bu yasak meyveye yani günaha “*vurulmuş*” olma ifadesidir. “*Vurulmak*” kelimesi burada mecazî manada “*gönül kaptırmak, sevdalanmak*” anlamıyla kullanılmıştır. Ayrıca vurulmak fiilinin başa çekilmesiyle söz dizimsel bir sapma yapılmıştır. Bu kullanım tarzı biçimcilerin alışkanlığı kırma kavramıyla örtüşmektedir. “*Vurulduğum*” kelimesini takip eden “*bir kere*” ifadesi de “*oldu bir kere, yapacak bir şey yok*” anlamına gelecek bir tonda kullanılmış ve söz konusu duruma karşı kayıtsız bir

2 Zümer Suresi 6. ayet.

3 Âl-i İmran Suresi 59. ayet.

4 Araf Suresi 19. ayet.

tavrın sergilendiği anlamına kapı aralamıştır. Yani ilk günah işlenmiş ve bütün bir insanlık âlemi ile birlikte Cahit Sıtkı da bu günahın peşine takılmış hatta ona gönülünü kaptırmıştır.

Şair şiirin üçüncü dizesi olan “*Hâlâ aklımda o Tufan yağmuru*” ifadesi ile söz konusu olayı bizzat yaşamış gibi bir söyleyişle aktarmıştır. “Hâlâ” kelimesi, zarf olarak “*şimdiye kadar*” anlamında kullanılır. Nuh Tufanı’nı yaşayan birinin şiirin yazıldığı tarihte hayatta olması muhaldir. Şair burada biçimcilerin farklılaştırma (yabancılaştırma) olarak isimlendirdiği bir söylem içindedir. Söz konusu farklılaştırma dize içinde “*Tufan yağmuru*” ifadesiyle de ayrı bir biçimde göze çarpar. Şair, içinde “*şiddetli yağmur*” anlamını da barındıran “*tufan*” kelimesini tek başına kullanmak yerine bu kelimeyi yağmur ismine bağlayarak bir tamlama kurmuş ve böylece hem farklı bir söylemde bulunmuş hem de kelimenin işlevsel olarak kafiyeye hizmet etmesini sağlamıştır.

İlk dördünlüğün son dizesinde yine alışılmadık bir kullanım göze çarpar. Şair “*Nuh’un salına*” çıktığı için şükretmektedir. Kur’an-ı Kerim’de Nuh Tufanı ile ilgili olarak “*Gemi dağlar gibi dalgalar içinde onları götürüyordu...*” açıklaması vardır. Dağlar gibi dalgaların olduğu bir doğal afetten “*düz ve korkulaksuz deniz veya ırmak taşıtı*” olarak nitelenen bir “*sal*” ile kurtulmak mantıksal açıdan mümkün görünmemektedir. Ayette geçen الْفُلُّ “*fülk*” kelimesi de Arapçada “*gemi*” anlamına gelir (Denizkuşları, 1981: 282). Bütün bu bilgiler ışığında “*Tufan yağmurundan bir sala çıkararak kurtulmak*” okuyucunun zihninde alışılmadık bir izlenim bırakır.

Şiirin ilk dördünlüğünde dinî literatürde yeri olan kavramlarla, semavi bir inanca gönderme yapılmasına rağmen ikinci dördünlüğün ilk dizesinin “ölümünden şüphe etmek” fikriyle başlaması beklanılmeyen bir durum olarak nitelenebilir. Dizede bulunan öl- fiili, fiilden isim türeten bir yapım eki almış hâliyle “ölüm” şeklinde kullanılmamış, onun yerine mastar formunda olan “ölmek” tercih edilmiştir. Fiilin mastar biçimi olan *-mak* eki fiil kök ve gövdelerine gelerek geçici kılış adları türetirken

5 Hüd Suresi 42. ayet

-m eki daha ziyade bir kerede ya da kısa sürede oluşan işleri “isimlendirir” (Korkmaz, 2007: 89, 96). Dolayısıyla “ölmek” ifadesi bir isim fiil olması nedeniyle bir yanıyla isme dönükken bir yanıyla fiile gönderme yapar. Kelimenin seçimine bu bilgiler ışığında bakıldığında öl- fiilinin *-m* eki ile kullanılmayarak bu fiile kalıcı bir isim verilmesinden kaçınıldığı söylenebilir. Zira bir şeyi isimlendirmek aynı zamanda onun varlığını kabullenmektir. Dizenin diğer önemli unsuru olan “*var*” kelimesine getirilen *-sel-sa* şart kipinin diğer tasarlama kiplerinden farkı, tek başına bir yargı taşımayıp temel cümledeki yargıyı bir şarta bağlayan tamlayıcı bir öge oluşturmasıdır (Korkmaz 2007: 677). Her iki kelime ve onların eklerle sağlanan bu formları, biçimcilerin her sözcüğün cümle içindeki anlamının kendinden önceki ya da sonraki öge ile belirlendiği fikrine uygun kullanımdadır. Sözü edilen bu iki kelimenin devamında gelen “*günün birinde*” ifadesi “*bir gün*” şeklinde de yazılabilecek olan belirsizlik sıfatıyla oluşturulmuş bir tamlamadır. Belirsizlik sıfatları isminden de anlaşılacağı üzere varlık ve nesnelere sayı ve miktarını kabataslak, belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bu dizede ölüme karşı duyulan şüphe, söz konusu sıfat çeşidiyle kurulan bu tamlama ile perçinlenmiş ve şiirde son derece uyumlu bir anlam örüntüsü ortaya konmuştur.

İkinci dördünlüğün ikinci dizesinde “*Göz nuru, el emeği*” deyimleri söz dizimleri değiştirilerek ve müstakil birer yapı gibi verilmiştir. Bilindiği üzere atasözleri ve deyimleri oluşturan unsurlar hiçbir şekilde yer değiştiremez ve farklı formlarla ifade edilemez. Dizede geçen ifadelerin asıl kullanımını “*yapımı uzun zaman alan ve çok emek isteyen iş*” anlamında ve birleşik şekilde “*el emeği göz nuru*” biçimindedir (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.544ac342d08c76.85771632). Şiirdeki kullanımıyla alışlagelmiş bu sıralama bozulmuştur. En sonda verilen “*alın teri*” ifadesi de “*çok emek vermek, zahmetli bir iş görmek*” anlamında “*alın teri dökmek*” biçiminde kullanılan bir deyimdir (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.544ac45886ca54.29585240). Ardi

ardına sıralanan bu deyimler “çok emek isteyen, zahmetli iş” anlamını pekiştirerek takip eden dizedeki “Yaşadığım iyi kötü günleri” ifadesine uygun bir anlam geçişi sağlamıştır. Zira önceki dizede sözü edilen zahmetli işler, anlam itibarıyla yaşanan günlerin iyi kötü şeklinde bir karşıtlıkla verilmesini uygun kılar.

Şiirin son dizesini teşkil eden “Değişmem hiçbir cennet masalına” ifadesinde ilk göze çarpan yine fiilin yani yüklem başa çekilerek söz dizimsel bir sapmanın yapılmış olmasıdır. Bu durum aynı zamanda başa çekilen kelimenin vurguyu kendinde toplamasını da sağlamıştır. Dizenin devamında yer alan “cennet masalı” ifadesi bu dörtlüğün ilk dizesinde değinilen, ilk dörtlükte seçilen kelime ve kavramlar açısından şiirin gidişatından beklenmeyen anlamsal değişimi bir kez daha açığa vurur. Zira masal “genellikle halkın yarattığı, kuşaktan kuşağa sürüp gelen olağan dışı olayları anlatan hikâyeye”, “boş ve yalan söz” anlamlarını taşıyan bir kelimedir. Dolayısıyla kutsal kitaplarda varlığı doğrulanan ve mükâfat yeri olarak tasvir edilen cennet kavramı ile masal kelimesinin yan yana getirilmesi anlam açısından ilk kavramın varlığını yalanlar. Şiirin dörtlüklerinde seçilen bu farklı fikir ve kavramlar dörtlükler arasında açık bir karşıtlığın varlığını ortaya koyar.

Sonuç

Ünlü isimleri arasında Boris Tomaşevski, Boris Eichenbaum ve Yuri Tınyanov’un bulunduğu Rus biçimcilerini kendilerinden önce gelen kuramcılardan ayıran özellikler onların tamamen esere yönelerek tarih, sosyoloji ve felsefe gibi alanlara sırt çevirmeleri ve alışkanlığı kırma kavramı üzerinde durmalarıdır. Sanat eseri kendi kendine yeterli bir bütün olduğu için onun değerlendirilmesi de yine kendi içindeki verilerle yapılmalıdır. Metnin dışında kalan her şey lüzumsuzdur. Edebiyat eserinin yaptığı, gerçekliği olduğu gibi yansıtmak değil onu değişik bir biçimde algılatmaktır. Onlara göre edebiyat incelemesi diğer alanlardan ayrı, kendine has bir yönetime dayandırılmalıdır.

Cahit Sıtkı Tarancı, şiir zeminine ayak bastığı ilk günden beri kendi ifadesiyle şiirde “alışılmamış

sesler çıkarmaya” çalışan bir şair olmuştur. Onun şiir anlayışı ve şiirde biçim kavramı konusundaki fikirleri ile Rus biçimcileri arasında hatırı sayılır paralellikler tespit edilmiştir. Çalışmaya konu olan “İnsanoğlu” şiiri içerdiği karşıtlıklar, değişik farklılaştırma yolları, kasıtlı söz dizimsel değişiklikleri, farklı söyleyiş tonları ve özel isimlerden yararlanılarak okur zihninde oluşturduğu tasarımlarıyla biçimci pencereden okunduğunda ayrı bir duruşla öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.544ac45886ca54.29585240, (ET 25.10.2014)
- Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.544ac417b18da9.31948225) (ET 25.10.2014)
- BAYAT, Fuzuli (Fall 2008), “Ezoterik Bilgi Kaynağında Yasa Meyve”, Turkish Studies, Volume 3/5 s. 615-625.
- BOLAY, Süleyman Hayri (1988), “Âdem”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 1, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul, s.358-363.
- DENİZKUŞLARI, Mahmud (1981), *Arapça-Türkçe Cep Lügati*, İstanbul, Marifet Yayınları.
- GÜLENDAM, Ramazan (Fall 2008), “Modern Türk Şiirinde Meyve İmgesi”, Turkish Studies, Volume 3/5, s. 475-502.
- KORKMAZ, Zeynep (2007), *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 2.Baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MORAN, Berna (2012), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 22. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları.
- PARER, M. Özlem (2002) “Rus Edebiyatında Fütürizm”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Sayı: 42, s. 43-65.
- TARANCI, Cahit Sıtkı (1998), *Otuz Beş Yaş Bütün Şiirleri*, (Derleyen: Asım Bezirci), 15. Baskı, İstanbul, Can Yayınları.
- TODOROV, Tzvetan (1995), *Yazın Kuramı Rus Biçimcilerinin Metinleri*, (Çevirenler Mehmet Rifat-Sema Rifat), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Türkçe Sözlük (1998), C.I-II, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÜNAL, Hayriye (Mayıs/Haziran/Temmuz 2003), “Yeni Eleştiri”, *Hece Eleştiri Özel Sayısı*, Sayı: 77/78/79, s.283-292
- Yazım Kılavuzu (2005), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi (2001), *Kur’an-ı Kerim Türkçe Meali*, (Sadeleştirme ve Yeni Tertip Rauf Pehlivan), İstanbul, İstanbul Dağıtım A.Ş.

Türkçe zengin ve doğurgan bir dildir. Daha yazılı anlatıma geçmemiş yığın yığın atasözü, deyim ve sözcük vardır. Bunlar bir an önce halk belleğinden derlenip yazıya geçirilmelidir.

Ben de bu amaçla yakın çevremdeki kişilerden zaman zaman dikkatimi çeken bu ürünlerden derledim. Baktım, bunların önemli bir bölümü *Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*'nde ve diğer sözlüklerde yok. Bunun üzerine bu değerli dil verilerini yazılı anlatıma kazandırmayı düşündüm:

1. Atasözleri:

- Aç ile çıplak kudurgan olur. (Bayburt)
 Açık yerde tepecik kendini dağ sanırmış. (Divriği)
 Akılsız köpeği yol kocatır, yol kocatmazsa el kocatır. (Eskişehir)
 Aslında olan tırnağında getirir. (Gemerek) (Atalarındaki genetik özellik yeni kuşaklarda da kendini gösterir.)
 Ayrandan aşağı katık olmaz. (Gemerek)
 Bacayı ısıtan leyleği kaçırır. (Gemerek) (Kötülük yapan iyileri kaçırır, yalnız kalır, perişan olur.)
 Bağır bağır, herkes sağır
 Balın güzel olsun, sineği Bağdat'tan gelir.
 Bir tabansız yüzünden bir ordu bozulur. (Eskişehir)
 Ben mezara, mal pazara. (Gemerek) (Ben ölünce kalanlar malımın değerini bilmez, davar, sığır ortada kalır. Evin eski düzeni bozulur.)
 Boyu kavak, aklı savak. (Gemerek) (Büyümüş, yetişip gelmiş, ama düşüncesi kıt, iş gücü sahibi olamıyor.)
 Canı kaymak isteyen mandayı yanında taşır. (Gemerek)
 Cimri ile cömerdin harcı bir olur. (Gemerek)
 Çalımı dağdan aşar, evini tavuk eşer. (Reşadiye Bağdatlı Köyü) (Kendi hâline, durumuna bakmaz, büyüklük taslar, gösterişe kapılır.)
 Çile çekmeyen düşünce kalın olur. (Gemerek)
 Çok gezen ya iğini kırar, ya çarkını. (Reşadiye Bağdatlı Köyü)
 Çok ye ol helâk, az ye ol melek. (Gemerek)
 Çok yelen (hızlı dönen) değirmen ya iğini kırar, ya çarkını. (Reşadiye Bağdatlı Köyü)
 Damı damlamaz, oğlu ağlamaz. (Gemerek) (Derdin yok, işi iyi.)
 Değirmene vardım derdim yanmaya, değirmen başladı vır vır dönmeye. (Gemerek) (Bir kişi derdini, sıkıntısını anlatacak bir kimse bulduğunda görür ki o

kimse de o dertli kişiden daha dertlidir. O da kendi sıkıntılarını anlatmaya başlar. Yani herkesin bir derdi vardır.)

Deli allanmaz, isti (sahibi) allanır. (Gemerek) (Kötü insan utanma bilmez, ancak onun sağduyulu yakınları utanır.)

Doğuran patlamış, yiyen doymamış. (Gemerek)

Dilde taş, dilde yaş bırakır. (Kötü ve çirkin konuşmalar gönül kırar, ruhu yaralar.)

Dizimin dibinde taş olacağına, gurbet elde baş ol-sun. (Gemerek Çepni Kasabası) (Yanımda kalıp işsiz güçsüz yatacağına gurbete gidip çalışsın, adam olsun.)

Dumansız baca, çekişmedik karı koca olmaz. (Giresun)

Düşün oğul eline, müdana et geline. (Gemerek)

Eli elden sor, kemeri belden sor. (Divriği)

Elin pislîği (b...), elin kıcına yapışmaz. (Divriği) (Herkes kendi yaptığı işten, kendi davranışından sorumludur.)

Erim evde yok, keyfim beyde yok. (Bayburt)

Gün bir, öğün üçtür. (Eskişehir)

Güneşten taç olmaz, yazılan yazı bozulmaz.

Gül yetiştiren dikenli çalıcıdır.

Güzel seven dilli olur.

Hak uğruna vermez bir mangır, hiç (b..) uğruna gider tangur tungur. (Gemerek) (Verimli işlere, hayırlı işlere para vermeyenin, yatırım yapmayanın parası öyle bir gün gelir ki işe yaramayan yollarda çar çur olur, boşu boşuna harcanır gider.)

Hayın onmaz, karnı doymaz. (Divriği)

Her ağacın kurdu özünden olur. (Gemerek)

İnsan eli acımadan gül derilmez. (Isparta)

Karpuz kırmakla yürek soğumaz. (Biga)

Keçi dağda, kılı hararda. (Gemerek) (Kendi başka yerde, işi başka yerde, dağınık bir yaşamı var.)

Keçi dağda, kılı sırtında. (Kırşehir) (Uzakta bulunanla ilgilenme. Ondan bir hayır gelmez. Sen yakınında olana bak.)

Kız kulağına ses değince (evlendirme sesi) tez bü-yür. (Reşadiye Bağdatlı Köyü)

Kim si..m hıyar dese, elinde tuzunan koşar. (Divriği) (Herkes yardım etmek isteyen kişi belirtiliyor. Yardımsever insanlar için kullanılır.)

Kurt bunalır ahıra düşer, insan bunalır insana. (Eskişehir)

Mala güvendik kız verdik lala, mal gitti lal kaldı

başa bela. (Gemerek)

Mal sahibi mandadan kuvvetlidir. (Reşadiye Bağdatlı Köyü.)

Peyniri saklayan derisidir, kadını saklayan eridir. (Kars)

Sert ağacın çivisi kendinden olur.

Sırtı pırıl pırıl, karnı cıvıl cıvıl. (Reşadiye Bağdatlı Köyü) (Kendi aç ve işsizdir, bunu düşünmez, ama herkese çalım satar, giyimiyle kendini herkese hâli vakti yerinde gibi gösterir.)

Söylemeyen söyleyeni çatlatmış. (Gemerek) (Karşı-sındakini kırıcı ve dokunaklı sözlerle incitmeye, yıpratmaya uğraşan öfkeli kişi –söyleyen hırçın konuşmalarının sonucu kendine zarar verir, sıkıntılara girer, Keskin sirke küpüne zarar verir – örneğinde olduğu gibi. Karşılık vermeyen, sükût eden kişi sağlığını korur, yengi kazanır.)

Süt taşı mı kepçenin pahası biçilmez (Bayburt)

Taç giyen baş akıllanır.

Vefası olmayanın sefası olmaz.

Yalanın vergisi olmaz. (Gemerek)

2. Deyimler

Alnımdan vur da sırtımdan vurma: Mertçe her şeyi yüzüne söylemek, arkasından kötülük düşünmemek.

Altmış etekçi, yetmiş kötekçi: (Gemerek) Etekçi, hizmetçi anlamında; kötekçi, değnekçi, bekçi, gözetici anlamındadır. Burada bir zenginin kapısında çalışan hizmetkârların ne denli çok olduğu anlatılmak isteniyor.

Arabın derdi kırmızı pabuç : Onun istediği başka, bunu anla.

Atlı atını çekti de bizi mi bekliyor : Acele etmenin gereksizliği anlatılmak isteniyor.

Baltası kütükten çıkmak: (Gemerek) Birine muhtaç olmaktan kurtulmak, tek başına yaşayacak gücü elde etmek, kendi kendine yeterli hale gelmek.

Bayrak dikmek: Bir şeyi apaçık yapmak.

Bayramın başa kara gelmesi: (Gemerek) Bayramı yas ve üzüntü içinde geçirmek.

Bostan bozuntusu: (Gemerek) Toplanan bostanın arta kalan döküntü ürünleri. Kalitesiz, sıradan, önemsiz kişiler için de söylenir.

Deh deh delisi etmek: (Gemerek) Bir kimseyi türlü yöntemler ve dedikodularla perişan etmek.

El arı, düşman körü: (Gemerek) Yakını kötü olan kimsenin topluma rezil olmasından çekinildiği için o kötücül kimseye katlanmaya çalışmak.

El ibreti: (Gemerek) Bir kimse için kötü huylu ve

çirkin anlamında kullanılır.

Gelin kalktı, köyü yıktı: (Divriği) Beceriksiz, iş bilmez kadınlar için söylenir.

Git ağa, gel paşa: (Divriği) Bir iş için gittiği yerden sonuç alamamak, boşu boşuna vakit öldürmek.

Git Ulaş'a, gel Kangal'a : (Gemerek) Bir görevle giden kimsenin o görevi sonuçlandıramaması, becerememesi.

Götüyle göle düşmek: (Gemerek) Zengin olmak, şansı açılmak.

Hadı kıt: (Gemerek) Düşünme yeteneği az, bir şeye hemen inanan, sorgulayamayan.

İnezden inezen yağmak: Cılız, zayıf ve çiseleyerek yağmak.

İte çul, eşeğe palan etmek: (Gemerek) Mal varlığını, parasını kötücül kişilere kaptırmak, boş yere sarf etmek.

Kamalak tavuğa dönmek: (Gemerek) Düşünemez, iş yapamaz hâle gelmek.

Kankızıl öfke: Öldürücü şiddet, kızgınlık.

Kırfacana koymak: (Gemerek) Kırıp geçirmek, her şeyi altüst etmek, aşırı yaramazlıklarda bulunmak.

Kırk deliye bir değnek olmak: (Divriği) Yaramazları, delileri, düşüncesizleri idare eden, yöneten olmak.

Kız nişanlı, gelin iki canlı, kocakarının da hâli belli: (Bayburt) Evde doğru dürüst iş yapacak güçte kimsenin olmaması. Herkesin bir özrü olması.

Nay açmak: (Gemerek) Kavga etmek.

Ne söyler ne sırtır kanını, iliğini kurutur: (Gemerek) Bir şey sorulunca yanıt vermeyen ısrar eden kişinin karşısındakini üzüp sıkıntıya sokması.

O zamana dek ya deve ölür, ya deveci: Her şeyi zamanında yapmalı.

Piştirmek: Önemini yitirip sona ermek.

Saç sefadan, tırnak cefadan uzar: (Gemerek) Halk neşe ve üzüntü için bu deyim kullanır.

Sallı saplı kulplu kazan değil: (Gemerek) Güvenilir, iş beceren, hünerli bir kadın değil anlamında kullanılır.

Şavır bırakmak: (Gemerek) Yitik bir şeyin bulunması için çevreyi haberdar etmek.

Taş atıp başını altına tutmak: (Gemerek) Çok yaramazlık etmek. Çocuklar için daha çok kullanılır.

Uçtuysa da oğlak: (Gemerek) Yanlış düşüncelerinden asla vazgeçmemek, olmayacak bir şeyi körü körüne, inatla savunmak, inatçı olmak.

Yanlışa ata oynamak: Bilinçli veya bilinçsiz hatalı işler yapmak, kötü sonuçlar doğuracak yanlışlıklar yapmak.

Yağı kabarıp, kendi kabarıp: (Gemerek) Malı, parası, serveti artarken kendi de herkese çalım satar, büyük-lük taslar.

Yâr da yâr olsa kalbimi kırdığına göre, aş da aş olsa ağzımı yaktığına göre: (Reşadiye Bağdatlı Köyü) Yârim de aşım da iyi değil, bana uygun değil anlamında.

3. Sözcükler:

başangı: (Gemerek) Çok gezen, her kapıyı çalan kimse.

bayak: (Gemerek) Bayaktan, az önce.

berge: (Divriği) Kayısı.

biçik: (Gemerek) Sessiz, kendi hâlinde, uslu kimse, inek.

bümbülük: (Divriği) Tomurcuk.

cendek: (Gemerek) Zayıf, cılız insan, iskelet.

cırtık: (Gemerek) Çevresini rahatsız eden yaramaz çocuk.

ciğelmek: (Gemerek) Sağlığa kavuşmaya yüz tutmak, iyileşmek.

çağ: (Gemerek) Banyo yapılan yer, yıkanma yeri.

çemiç: (Divriği) Dut kurusu.

çıyırık: (Divriği) Çocuğu yürütmeye alıştıran üç tekerlekli ahşap araç.

çimek: Banyo yapılan yer.

çot: (Gemerek) Yürüyemeyen özürlü kimse.

düşlem: Hayal, düş, imge, hülya.

gogoflama: (Divriği) gogof: yeşil veya yeşil ceviz.

Taze cevizi yeşil kabuğundan ayırma işi.

gölermek: (Gemerek) Oturduğu yerden kalkamaz olmak. Göl gibi olduğu yerde yayılıp kalmak.

göresmek: (Gemerek) Özlemek.

hazara: (Divriği) Ağacın budanıp gençleştirilmesi.

hızan: (Gemerek) Çekemeyen, kıskanç ve kötücül kimse.

him: (Gemerek) Temel.

hof: (Divriği) Tedirgin, korkak.

horanta: Aile bireylerinin hepsi.

hoybuk: (Gemerek) Akli kıt, düşünce gücü yetersiz olan.

ılıştırmak: (Gemerek) Sıcak suyu soğuk su ile ılık hâle getirmek.

ılıcak: (Gemerek) Üstü yeni açılmış hafif ılık olan taze yoğurt.

ısmarç: Bir kimseye bir şeyi ısmarlama.

imeci: İmeceye katılanlardan, yani komşunun, köyün veya bir mahallenin işini el birliğiyle yapanlardan her biri. "Yarın ekini imeciler biçecek."

kaldırkaç: Yürümeye yeni başlayan çocuğun daha

iyi yürümesi için kullandırıldığı üç tekerlekli ahşap araç, yürüteç.

kikişi: Cimri.

lavlak: (Gemerek) Anlayışı kıt, kaba.

müccüf: (Reşadiye Bağdatlı Köyü) Dermandan düşmek, işe yaramaz hâle gelmek.

nıtırır: (Reşadiye Bağdatlı köyü) Cimri, çıkarıcı.

oşukçu: (Gemerek) Çıkarı için nüfuzlu kimselere yaranmaya çalışan, yalaka.

ölbe: (Divriği) Yuvarlak, çember biçiminde külek tahtalarından yapılmış, geniş, büyük kap. Bu ahşap kaba kesme, pestil, meyve kuruları, ekmek ve sütlü yufkalar konur.

övme (öğme): Gemerek ve çevresinde ağıda verilen ad, ağıt.

özdeşim: İyi veya kötü birini örnek alma, empati.

pızız: (Divriği) Kara ve iri eşek arısı.

püs: (Gemerek) Ağaçların saldığı yapışkan salgı, ağaç balı.

serik: (Gemerek) Çömlek ve süt güğümlerinin ağzına bağlanan deri kapak.

sığınca: Kurtulmak için sığınılan yer, kötülüklerden ve tehlikelerden koruyan kimse veya şey.

şiv: (Divriği) Sıkılmış, suyu alınmış dut posası.

şoy: (Gemerek) Bulgurun ve hediğın koyu, jelleşmiş suyu.

taman: (Gemerek) Hani, daha önce.

tandırevi: Asıl eve bitişik, üzeri örtülü, sekisinde tandır gömülü, tandırında ekmek ve yemeğın pişirildiği, suyun ısıtıldığı yer. Özellikle İç Anadolu'da eski ahşap evlere ek bir yer olarak yapılırdı. Bir tür aşevi, mutfak.

tar: (Divriği) Tavandan ipele asılan ve kışlık yiyeceğın konduğu ahşap gereç.

tokmalamak: (Gemerek) Çok yiyip içmekten dolayı rahatsızlanmak.

umunca: (Çorum) Bir şey beklemek, arzu etmek, istemek.

veregen: (Kayseri Karaözü Kasabası) Verici, ibne, cömert, eli açık, verimli, veregen toprak

verep: (Gemerek) Bayır, yokuş.

yılgin: (Erzincan Çayyaka Köyü) Çayırlarda yetişen uzun boylu bir ot.

yuvadana: (Gemerek) Topluma çıkmayan, insandan kaçan kimse.

zeplemek: (Gemerek) Çatlak ve kırık çömlerleri ve benzer şeyleri toprak ve yerel yapıştırıcı maddeler, çimento gibi şeylerle onarmak.